

VILÁG REGÉNYTÁR

316.414

OSZK

MÖR ICZ PÁL

1848-49-diki

Csata történetek

VASS JÓZSEF BUDAPEST

• • • • 1848--49-DIKI • • • •

SZABADSÁGHARCZI

CSATATÖRTÉNETEK

ÖREG HONVÉDEK ELBESZÉLÉSEI UTÁN IRTA

IFJABB MÓRICZ PÁL.

SZEGED

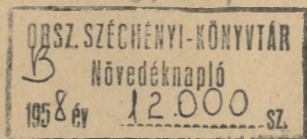
GÖNCZI JÓZSEF KÖNYVKIADÁSA

1900.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

316.414

GÖNCZI JÓZSEF KÖNYVNYOMTATÓ INTÉZETÉBŐL.

Tartalom:

I.

A ködmönök. — Zsubrik pajtásék. — Zabkenyeren. — Branyiszkói győzelem. — Honvéd előre. — Kiköszörülték a csorbát. — A Király őrmester gatyája. — Halott a talicskán. — Halál sejdítés. — Egy dicső zászlószalag.

II.

Téli nyomoruságok és hadakozások. — Szöktetés a sárga-fekete zászló alól. — Görgei tábornok piros ruhában. — Az öreg tűzmester és fia a honvéd. — Életveszélyes átkelés a Maroson. — Az aradi szökevény. — Kijátszott cserepár. — Az öreg tűzmester elcsodálkozik.

III.

Kossuth Lajos testőrei. — Legyilkolt marhahajcsárok. — Szőregi veszedelem. — Ráczüldözés Szegeden.

IV.

Kossuth Lajos testőrei ködmönben. — Égő falvak. — Úttalan utakon. — Ismerkedés a tótsüt eménynyel. — Az iglói véres éjszaka. — Hősi rege a Csirikompániáról. — Tábori zene hangjainál. — Sztabolyák őrmester früstököl. — Huszár bravour. — A bényei savanyu bor. — Tavaszi szerelem. — Kossuth Lajos díszszemlét tart. — Győzelemről-győzelemre. — 24 óráig kurta vasban. — Nyalka hadnagyi ruha.

V.

A 104-ik zászlóalj megalakul. — Guyon tábornok véritélete. — Vesztett csata a mussulini sánczoknál. — Tábori őrsön a szúnyogok között. — Agyúszó a pusztában. — Szomorú búcsuzás. — Utolsó küzdelmek a

zászló becsületéért. — Menekülés közben. — A mőczok országa. — Emberséges muszkák. — Kaland a kondorosi csárdában. — A honvédvilág vége.

VI.

Hogy nevelődik a honvéd. — A honvéd nem hal meg. — Kiss Ernőnek muzsikál a banda. — Nincsen semmi sem. — Gefreiter Majoros. — Három kém az akasztófán. — Fehér toll a csákó mellett. — Díszmenet Páncsovánál. — Ég a kunyhó, ropog a nád. — Perczel, mikor a messzelátóba belenézett. — Csikó Péter regimentjéről. — Utolsó győzelem.

VII.

Megjött a szabadság. — Az öreg zsidó jóslata. — Király Imre beöltözik Hannover-huszárnak. — Rap-
porton Kiss Ernő előtt. — Tizenkét kopasz Hannover huszár. — A huszárszázad állomást cserél. — Békés téli kvártély. — Fél-fél éjszakáig fent irogattak. — Uj uniformis és a fáták. — Király Imre megsebesül.

VIII.

A háromnapos honvéd tűzkeresztelője. — Párbaj ágyúkkal. — Ismeretlen lovas. — Az osztrák generális feje. — Csizmadia, mint tábornok. — Knotek főhadnagy mint oktató. — Knotek főhadnagy a csatában. — A tüzérek megtagadják az engedelmisséget. — 4 megmentett ágyú. — Klapka akasztófára ítéli Knotek főhadnagyot. — Csonka cigány halotti búcsúztatója. — Huszár és huszár. — Nem értett a hatvágáshoz. — Huszár és a svalizserek. — Az ágyúk lidérczlángjai. — Utolsó nemzetiszínű zászló. — Vitkó tűzmesterek a muszkákkal barátkoznak. — Felkötött kezű ember. — Vitkó a huszárvágást kívágja vándorló botjával is.

IX.

Elöljáró beszéd a czinderes puskáról. — Kurázsi próba. — Kimélték a puskaport. — Görgei ágyúkat szegeztet a 10-ik zászlóaljra. — Oda maradt a főzőedény is. — János bácsi dinnyéi. — Világosnál.

ELŐSZÓ.

1848/49. évi öreg honvédek elbeszélései alapján irtam ezt a könyvet. Az ő megleghangú, bizalmas, természetes közléseiket használtam fel, hogy egy új, eredeti, érdekes, kevésbé ismert világot megismertessek. A közrendű 48/49. évi honvédek tábori és hadi életét. A 68 éves Koncz Antal, honvéd őrmester, városi főlevéltáros, a 69 éves Bárkányi Antal, honvéd-vadászörrmester, sütő-iparos, a 73 éves Király Imre, szabadságharczos Hannover huszár, hajóács, a 77 éves Vitkó Antal, honvéd

vitéségi ezüst érdemjellel kitüntett honvéd-tűzmester, szűcs iparos, öreg szegedi polgárok és a 75 éves Fekete János honvédközvitész, hajdú-nánási gazdálkodó polgár előadásai után irtam a könyvet. Azt hiszem, minden magyar előtt érdekes a dicső szabadságharcz öreg katonáit eképp hallgatni. Nagy Kossuth Lajos dicső honvédseregének maholnap ugyis elfogy már a legutolsó öreg katonája is.

Szeged, 1900. márczius hónap.

IFJABB MÓRICZ PAL.

Országos Széchényi Könyvtár

I.

(Ködmönös honvédek.)

Zord, rideg tél volt az 1849-ik esztendő első tele. Görgei seregével ott bolyongott, ott kóválygott a fenyvesek között a felvidéken, hol Igló, Lőcse felé mutogatják felhőkkel ölelkező bérczeiket a havas, fagyos Kárpátok.

A kis honvédek zsinóros atilláját átvágta volna a metsző hideg. De meleg, duńva birkabőr ködmönöket osztogattak ki nekik. Görgey tábornok ekkor sokat mulatozott, ámde ködmönükben keményen állottak őrhelyeiken a kis honvédek.

Csönd volt. Csönd a hótól borított fenyő erdőkben. A hegyek visszhangját csak akkor verte fel puskáknak, ágyuknak dörgő szava, ha a hadviselő felek szerencsét próbálva támadtak majd itt, majd ott egymás táborára.

Éjszaka is. Mint Selmeczbánya mellett Szélaknánál, ahol az osztrák a meglepett csongrádi 33-ik honvéd zászlóaljat egész széjjel-

roppantotta. Csongrád megyéből, a Szegedről toborzott honvédek voltak ezek. Sok ott elhullott. Másokat elfogtak. Ismét mások elfutottak. Úgy kellett újból kiegészíteni e zászlóaljat, melynek e napon, január hó 21-ik napján gyáva hírének is költötték, hogy a legszigorubb, katonát megbélyegző büntetéssel akarták sujtani a megriasztott zászlóaljat. A megzizedeléssel. Két hét azonban elég volt a csorba kiköszörülésére. De mily fényesen is kiköszörülték a csorbát, mi vitézi hirnevükön esett. Február hó 5-ik napján Branyiskó alatt kiköszörülték ezt.

(Zsubrik pajtásék.)

Előbb azonban még egy kellemetlen kalandon kellett túlesniök. Az elkényszeredett ködmönös honvédek, a Görgei főszereget biztosító, többféle fegyvernemekből összekombinált előcsapat Iglón szállott meg. Éjszaka e kellemes kis szepességi városban meglepték őket az osztrák portyázó vasasok, gyalogos zászlóaljak és tüzérség.

Guyon ezredes parancsnokolt a honvédek fölött. Az a vörös angol, ki egyike volt a szabadságharcz legrettenthetetlenebb és leghidegvérűbb katonáinak.

Most is az ágyakból kiugratott kis csapatát képes volt azonnal rendezni. A főutczára herobogó vasasokat kemény kartács tűzzel fogadták a honvédtüzérek. Az ellenséges röppentyűk által felgyújtott házak sziporkái, lángoló tüzfénye világította be a havas, fehér éjszakát, ez éjszakai véres harczot. Csúfos vereséggel visszanyomták itt az osztráknak rajtaütő gyalogcsapatait. — Még röppentyűiket is visszahagyták a támadók.

A megtizedelt vasasokat egész Eperjesig üldözték a magyar huszárok. Mint annak előtte Rákóczi Ferencz fejedelem kuruczai is kergetőztek, viaskodtak e fenyőerdőkkel beborított tájon a labanczokkal, amikor még Andrássy generális ur parancsolt a lőcsei kurucoknak.

Guyon csapatának ezen huszárairól érdekes felemlíteni, hogy azok császári sárga-fekete zsinóros dolmányú huszárok voltak. — Lengyelországból, a regimentjeiktől, ugy szökdöstek át kisebb-nagyobb csapatokban a magyar földre, mikor elterjedt a hire a Kárpátokon túl is, hogy Görgei tábornok a magyar sereggel immár fentjár a bányák között.

Azért igen érdekes volt ezen a császáriaktól hazaszökött huszároknak a csapata. Egytől-egyig edzett, a kardot kitünően forgató, tapasztalt legények voltak. És mivel annyi

különféle regimentből verődtek össze, festői tarka-barka volt a délczeg csapat. Különböző színű a dolmányuk. Volt közöttük piros, zöld, kék, fehér és még más szín csákós huszár is.

Ez öreg huszároktól különösen rettegett a német. Igazi kurucz daliák voltak ezek. Hosszura sodorták a bajuszokat. És bárha huszárok a gyalogossal nem igen szoktak czimborázni, mégis ezen kényes, bátor szép huszárok a legjobb barátságba elegyedtek a 33-ik honvéd zászlóalj ködmönös bakáival. Ámde ezek meg csongrádi piros pozsgás arczu, magyar fiuk voltak. Volt is egy megszólításuk, amint ezt a szegedi főlevéltáros Koncz Antal bátyánk mondja, aki mint 16 éves diákgyermek a 33-dik zászlóaljban tizedesi sarzsiban odaszolgált. Az öreg katonák és a csongrádi gyalogos magyar fiuk ugyanis kedves pajtáskodásból csak így tisztelték egymást:

— Zsubrik pajtás . . .

(Zab kenyeren.)

Aztán kecskét öltek. Nyársra húzták a hús porcziót. Ez volt a menázsi. A tábori tűznél sütötték, pörkölték meg a húst. Azonban sójuk nem mindig volt. Hanem némi puska-
port hintettek a félig sült husra. Ekép lakmá-

roztak a ködmönös honvédek. Meg a krump-
lin, mit szintén erőszakkal kellett elvenni a
nyavalyás tóttól, ki maga is nagy szegénység-
ben él e vidéken, ahol a tót fuvaros, ha mesz-
szebb határba fuvarozni elmegyén, zsákban
viszi magával a hüvelyk nagyszemű főzött ba-
bot, mely jó abrak mind magának, mind a
lovacskáinak az uton.

Szomoru, búsongós azon a hegy vidé-
ken még a nóta is, ekkor a csongrádi ma-
gyar fiuk, a ködmönös honvédek hajszo-
latván sokszor, mint a vad, egész hosszú-
telet átküzdötték. Végig szenvedtek. Sok ma-
gyar fiúnak a holtteste porlad abban a sa-
nyaru, kavicsos földben, melyből a zab is csak
sanyarogva, sárgulva dugja elő fürtös, repülő,
könnyü fejét. Ott aki jobb gazda, tiszta zab-
lisztból süttet magának kenyeret. De ez már
jó gazda ám.

(Branyiszkói győzelem.)

1849-ben, február hó 5-ik napján is csi-
korgó, dermesztő volt a hegyek között a hi-
deg. Görgey kiválogatott, elegáns tisztikarával
Lőcsén bálozott és tivornyázott. A nyalka,
piroszsinóros atillás, magyar tisztek nem vol-
tak ellenére a szőke szepesi német leányok-

nak. A lőcsei ama hires patricziusok leszármazó unokáinak, kékszemű, szép violáknak, akiknek szépanyái közül annak idején szerezzel nyájaskodtak a Rákóczi fejedelem fűrtös hajú huszára is. Toborzós, kurucz tánczban penderítették meg őket, ha rikkantott a tárogató . . .

Dermesztett a hideg február hó 6-ik napján, midőn Guyon ezredes Görgei parancsára megtámadta a branyiszkói hegykúpot, melyet az osztrákok eltorlaszoltak, ágyuk ütegeivel védtek, mint kapuját annak az utnak, merre Görgei az osztrák seregek által kerített csapdából kitörhetett, hogy egyesüljön a magyarok tiszai seregével. Amit pedig mindenáron megakart akadályozni az osztrák Schlick generális.

Branyiszkót már a természet is úgy megerősítette, hogy ennek bevételét maga Görgei képtelenségnek tartotta. Ellenkezőleg Guyon, az angol oroszán, ki elszánta magát a hősi halálra is, mindenütt az első sorokban küzdött, annyira biztosan számított a diadalra, hogy mint a történeti kutatók bizonyítják, — segédtisztjével már a támadás reggelén megiratta jelentését Görgei tábornoknak, miszerint: »Branyiszkót bevette«.

Be is vette. Pedig csapata az ember-

feletti hős feladathoz képest kicsiny és emellett szedett-vedett volt. Többnyire ujonczokból állott és abból a 33-dik csongrádi ködmönös honvédszászlóaljából, melyet Szélaknánál szétugrasztott az ellenség, amelynek így tehát ekkor éppenséggel nem volt hősi a neve. Sőt veresége miatt elcsüggedt a kitartásban is.

Mégis mielőtt lealkonyodott volna a rövid téli nap, hogy lehunyja lázas, fájós szemét, már magyar nemzetiszín zászló lobogott a branyiszkói hegyormán és az égő fenyőfák szurkos tüze mellett dalolgatva melegedtek a ködmönös honvédek. A gőgös, elbizakodott osztrák pedig járatlan hegyi utakon bujdosva mekült a diadalmas üldözők elől.

(Honvéd előre!)

Guyon ezredes rövid parancsot adott ki a branyiszkói hegy alatt.

— Dupla lénung vagy kartács! Honvédek előre!

Meg is kapták mind a kettőt a fiúk!

A csata napján 14 napi lénungot osztottak ki közöttük, fejenként minden közvitéznek 15 darab Máriaképes ezüst huszast. Aztán pedig pálinkát akószámra, mert dermesztett a hideg és mily magas, mily toronyma-

gas az a meredek branyiszkói hegy, amelyen minden bokort, minden szikladarabot külön östrommal kellett megvívni a ködmönös honvédeknek, akik közül egyik csapat, a zempléni ujonczok, amidőn a hegycsúcsot védelmező osztrák tüzérség szörnyű lövegeitől zavarodottan meghátráltak. A hidegvérű Guyon szavának állott. Honvéd tüzeireivel közéjük kartácsoltatott, mit látván az ujonczok, halálmegvetéssel törtek előre a sikos, havas hegyoldalon, hol minden lépésre hevert egy-egy sebesült vagy halott honvéd. Guyon tenyérszéles pallosát villogtatta. Tört magyarsággal kiáltá:

— Honvéd! Előre!

(Kiköszörülték a csorbát.)

E nap örök dicsőséget kiérdemelt hősei között első sorban a csongrádi 33-asok küzdöttek. Nekik csorbát kellett kiköszörülni. Azért nem is várták ők a biztatást, hanem szuronyt szegezve, a szokatlan hegymászástól lihegve törtek előre az alföldi pnszták fiai, a kikkel szemben kipróbált öreg császári katonák, a pármai gyalogosok védték a bevehetetlennek hitt hegy ormot.

Nem igen lövöldöztek itt a honvédek. A töltéssel nem igen bajoskodtak. Szurony sze-

gezve, csatárlánczba feloszolva törtettek ellenállhatatlan oroszláni erővel előre. Ezen bravuros, hősies rohamnak néhány epizódjára még visszaemlékezik a derék öreg szegedi főlevéltáros, Koncz Antal.

Nem üres dicsekvések ezek. Megannyi jellemző kis epizód e fényes, hősies csata borzalmaiból, amik a kis diák káplárnak a zsöngé szívét, elméjét megragadták és abban a felejthetetlen emlékek erejével bevésődtek.

(Király őrmester gatyája).

Mielőtt rohamra elindultak, Guyon ezredes nem sajnálta a pálinkát a ködmönös honvédtől. A csongrádi zászlóalj ködmönös honvédei között jól ismert nevű volt bizonyos Király nevezetű őrmester. Hatalmas, megtermett alföldi magyar. Nem ép fiatal, mert negyven-ötven év közötti férfi meg volt.

Ezen Király őrmester a csatárlánczból kiválván, fegyvertársait hátrahagyta és szuronyt szegezve a meredek hegyen, halált megvető bátorsággal legelől úgy törtetett előre. Pedig seregély módon csapkodott körülötte a sok száz golyó. Az öreg Király őrmester azonban mintha csak a gyakorló téren lépdelt volna, oly nyugodtan, oly higgadtan törtetett a zászlóalj élén előre.

Hanyatt esett egyszer. Mert jól találta az ellenséges golyó: Halált hozott a sebe. És midőn a meredek hegyoldalról sziklatömbökön, havon, fagyon aláhempergett a Király őrmester hatalmas teste, a szűk honvéd nadrág leszakadt róla és a ködmönös honvédek ekkor látták, hogy amely gatyát Király őrmester viselt, két gyülölt szinből volt összevarva annak a kelméje. Sárga és fekete színű kelméből volt összevarrva ez a csodálatos gatyá, amelyet Király őrmesterrel együtt még sokáig emlegettek a csongrádi zászlóalj katonái.

(Halott a talicskán.)

Szolgált a zászlóaljban egy Krámer nevű szegedi fiu is. Ezt is ledöfték. Meghalt. És véres holttestét valamiféle talicskán toltá ki a csatavonalból egyik czimborája, aki jó kenyeres pajtása lehetett szegénynek.

(Halál sejdítés.)

Meg a Majdány nevű cigánydobos is emlékezetessé vált, aki e borzalmas támadás közepette sem tagadhatta meg cigány természetét.

Már jól fen járt ekkor a hegyoldalon a

zászlóalj. Mindenütt vér és elhullott katonák jeleztek a hátrahagyott ösvényt. Eközben látják, hallják a honvédek, hogy az egyik bokor mellett szörnyű erősen veri a rohamot a cigánydobos Majdány, de anélkül, hogy előbbre mozdulna. Odamentek tehát többen a honvédek és kérdezték tőle:

— Czigány, mit dobolsz itt?

— Ezt a nyulat akarom innét kidobolni, szólt a füstösképű cigány és rezes dobverőjével odamutatott a sűrű bokor alá, ahol is a zászlóaljnak bizonyos Németh nevű főhadnagya rejtőzködött.

A főhadnagy ekkor kibújt a bokor aljából. Elszégyelte magát. Halálsápadt volt az arcza, de beállott a sorba. Nem mehetett azonban messzire, mert alig lépett kettőt-hármat, már is holtan rogyott össze. Épp a homlokát furta keresztül az éles osztrák golyó.

(Egy dicső zászlószalag.)

Pergett a dob. Ropogott az osztrák puska. Bömbölt az ágyú. Fojtó füstfelhő borult a hegykúpra, ahol a tót honvédeket Erdősi, a piarista tábori pap, egyik kezében a feszületet tartva, a másikon pedig kardját villogtatva, vezette előre. Az a hősi pap, aki még a

keresztet is közédobta az osztrák katonacsa-
patnak. Mondván tót honvédeknek:

— Fiaim! Talán csak nem akarjátok a
keresztet e pogányok kezében hagyni?!

A tót szabadságharczosok fanatizált erő-
vel és vad tűzzel nyomták vissza az osztrá-
kot, amiként a csongrádi zászlóalj is kézit-
sába elegyedve küzdött az osztrák zsoldosok-
kal. A szuronyt, a puskatusát használták egye-
dül, mint fegyvert. A rémséges öldöklés a
magyar fegyverek győzelmével végződött.

A csongrádi zászlóalj ködmönös katonái
Branyiszkónál hősökhez illőleg kiköszörülték
a szélaknai csorbát. Golyótépett zászlójukra
Görgei tábornoknak a felesége maga ajándéko-
zott egy selyem szalagot. Aranyfonállal a bra-
nyiszkói nap egész dicsőségét reáhímezték erre
a szalagra. Görgeiné himezte ki reá:

Branyiszkó: 1849. február 5.

II.

(Téli nyomorúságok és hadakozások.)

Az 1849-ik esztendő elején vívott windschacti csata végzetes kimenetelű volt a csongrádi zászlóalj ködmönös honvédeire. Ekkor a bányavárosok között hurczolta seregét Görgei.

Windschacht, vagyis magyarosan Szélakna a híres bányavárosnak, Selmezbányának mintegy elővárosát képezi. A csongrádi zászlóalj több más honvédcsapattal itt lógerezett a fő-seregnek a biztosítására.

Hatalmas, erdős hegyek köröskörül. A hó beborította itt az erdők, a hegyek ösvényeit, melyeken a vad is elkényszeredve tévelygett. Leselkedve a falvak felé, honnét a zsákmányt reménylette, de a sürgő-forgó emberek szokatlan zaja visszariasztotta a sűrű vadonba az éhes vadat is. Lent a völgyben hatalmas terméskőből épült magtárban és a szomszédos két deszkahodályban lógerezett a csongrádi

zászlóalj. Örvendeztek szegények, hogy a férgektől ellepett ködmönt itt, habár rövid időre, letehették és sütkérezhettek kicsit ama kályhák szerény melegénél, miket a magtárba, a két hodályba beállítottak a parancsnokok. A parazsak között még a krumpli is illatosra megpirult. Mert boldog volt az a honvéd, aki portyázás közben, a tót embernek rejtett krumplivermét kiszimatolván, a háznépnek nagy szívzsomoruságára megrakhatta krumplival öblös bakatarisznyáját. Ha talán kicsit fagyos is volt a krumpli, az sem volt olyan nagy baj a vasétkü fiatal gyomornak, amely megszokta itt jártában-keltében azt a poshadt káposztát is, melyből ha kanalazott a honvéd, úgy megnyult egy egy kanál káposzta, mintha savanyu csirizből formált pántlika lett volna. Biz' alig akart az a táltól elszakadni.

Azonban még azt a szegény tót krumplit sem igen sütogethették háborithatatlanul. Gondoskodott a riogatásról az osztrák, melynek rajtaütő csapatai két izben is reátörtek a windschachti honvéd lógerre.

Az első támadásuk eredménytelen volt. Pénteki napon támadtak a ködmönös honvédekre az osztrákok. Ekkor véres fejjel verték vissza a fecskefarkkabátos vitézeket. De nem így a második támadás alkalmával. Ez a

következő vasárnap este sujtott le a honvédekre. A hó a fagyos hidegben ropogott a bakkancstalp alatt. Zuzmara fűrtözte be a fenyők tüleveles lombját. Akik őrtállottak ködmönös honvédek, kezük megdermedt a kohás puskán. Arczukat kékre csipte a hideg, melynek ereje nőttön-nőtt, a mint az a szomorú nap is mindinkább veszítette fényét, mignem letűnt valamelyik zord, havas hegyhát mögött. Csodálatos, titokzatos zúgás támadt az erdőben. Oly idő volt, mikor még a vad is vaczkot keres magának.

A hodályban, magtárban beállított kályhák körül összebujt a honvéd, örültek e menhelynek. Némely öregje talán már belekezdett mesébe is, milyenek ezerszámra támadnak tábori tüzek körül. Különösen ha még a tábori kulacsban is kotyog némi pálinka.

Melegedtek, pirultak már az arcok. Mily öröm is így fedél alatt.

(Jön a német.)

. . . Ámde éles puskadörrenés mordult bele az erdők, a havas hegyek nyomasztó, nehéz csöndjébe. Majd utána mind több, mind több fegyvernek a pattogó, durrogó pufogása.

Dobjába beleütött a dobos. Azonban dur-

ván, darabosan recsegett a kürt is. Ez nem sokáig, mert az ily hidegben az ércz véresre sebzi a kürtös száját. Kiáltások hallatszottak:

— Fegyverbe! Fegyverbe! Itt a német!

A hegyek tetején, az erdőből villogott jobbról-balról a puskatüz. Majd mély bika-hangon búgásával belebömbölt az ágyu is. És még mértföldek messzeségében is morajlott haragos visszhangja.

Ez ilyen vasárnapi este volt. A honvéd-védcsapatok fegyverrel kezükben húzódtak fel az erdős hegyekre, hogy oltalmazták a helyet, melyet őrizetükre bízak.

Kései sorakozás volt ez.

Elvonult a kőmagtárból, a két barátságos hodályból a 33-ik zászlóalj is. Ott csupán 16—20 ködmönös honvéd maradhatott vissza, amint erre az öreg Koncz Antal, az akkor még nem is pelyhes állu diákhonvéd emlékezni vél, ámbár megengedi, hogy össze-vissza lehettek talán egy szakasznyi erővel is. De sötét volt már. A hegyek között hamar leereszti szárnyát az éjszaka. És egy hadnagy parancsolt e hátramaradt kis csapatnak. Ama bizonyos kitűnő nevű Jelencsik Vincze hadnagy, aki disze a mai fentálló honvédségünknek is, mert alig pár éve, mint altábornagy lépett nyugalomba.

E windschachti rajtaütés balul ütött ki a magyarságra. Szószerint szétriesztották a magyar lógert az osztrákok. A 33-ik zászlóaljn^{ak} egyik legvégzetesebb napja volt ez. A zászlóalj egy részét elfogták az osztrákok, másrésze ott pusztult el a hóborította hegyoldalon, a zöm azonban elmenekült. Ezen kudarcz a branyiszkói hősies fegyvertettükig foltként tapadt a zászlójukra.

(Éjszakai harcz a magtár körül.)

Ez a maroknyi kis honvédcsoport azonban egész hajnali virradásig megmaradt a kőmagtárnál. Csillagos volt az éjszaka. E hadi ténynek a fontosságát persze az akkor 16 éves gyerek diákhonvéd megítélni nem tudta, de nem is mérlegelte. Ők csak lövöldöztek folyton-folyvást, amint azt fiatal hadnagyuk, Jelen-csik hadnagy ur, parancsolta és elrendelte. Kohás volt a puskájuk még itten. És a csetepaténak a végefelé annyira felmelegedett az egyszerű fegyvernek a csöve, hogy már alig voltak képesek tölteni.

De különös fegyver is volt ez a kovásfegyver. Serpenyőjében, mint a lidérczláng, előbb úgy föllángolt a puskapor, csak azután reá idő múlva dördült a fegyver, ha ugyan

besült a puska. Legalább ez a lobbanás sötétben igen pompás célpontul szolgált az ellenségnek.

No de most nem is volt a magtár körül valami nagy homály. Mert a támadó osztrákokat, úgy látszik, megtévesztette ezen kis csapatnak a kitartó makacssága, melylyel a kőmagtárt védelmezték. A makacs védelemből valószínűleg azt következtette a támadó osztrák, hogy a nagy magtárnál valami erősebb csapat rejtőzik, azért a röppentyűit egyre-másra eregette oda. Az éji harczhoz volt tehát elég világosság. Azonban a támadást nem reszkírozták meg, csak messziről lődözött a nagyszámu császári gyalogság a rejtőzködő honvédekre.

Jelencsik hadnagy hajnal felé beszüntette a kis csapattal a tüzelést, mikor már derengeni kezdett a tejszinű téli hajnal. Ekkor mondta:

— Fiuk! Most utánam! Nehogy itt szorítson bennünket az ellenség!

És Jelencsik hadnagy, aki e vidéken jártas volt, a szomoru emlékezetű Windschacht alól erdei ösvényeken át szerencsésen a főcsapathoz vezette néhány ködmönös katonáját, akik közül egy sem sérült meg, egy sem hiányzott, bárha egész éjszaka szembeállottak a nagyerejű osztrákkal, mely azonban szeren-

cséjükre katonáinak százaival csak messzebb-ről fenyegette őket, mert valószínű, hogy e nagy kőmagtár mellett valami cselvetéstől félt.

Máskülönben Koucz Antalt és azon honvédtársait, akik a Jelencsik hadnagy parancsolása alatt egész éjszaka oly makacsul kitartottak a nagy kőmagtár védelmezésében a túlnyomó osztrák erő ellen, éppen a szomoru és végzetes windschachti csata után léptették elő tizedesi rangra. Miből nyilvánvaló, hogy a sereg vezetői mérlegelték e fegyvertényt.

(Szöktetés a sárgafekete zászló alól.)

Akik a windschachti csatáról irtak, meg irták azt is, hogy az osztrák sok honvédet fogságba ejtett ekkor. Különösen sokat elfogtak a csongrádi 33-ik zászlóalj ködmönös honvédei közül. Ezen honvédfoglyok közé tartozott Ábrahám György nevű Szeged felsővárosi előkelő polgár fiú is, aki már mint jogász állott be a 33-ik zászlóaljba. Az édesapja gazdag nagyfuvaros, nagykocsis volt, ki, vasut nem lévén, Szeged—Budapest és más részek felé irányította, közvetítette a teńgelyen való kereskedést és szállítást.

A fogoly honvédeket egyenest Pestre ki-

sérte az osztrák. Az öreg Ábrahám itt találkozott a pesti piacon fiával. Alig ismerte meg a Gyurka fiút. Mert ezt már ekkorra a honvéd ruhából kivetkőztette a német. És besorozta a maga glédájába. Adott reá fecskefarkszárnyu frakkot, meg óriási kétfejűsasos csákót, hogy abba majd beleveszett a szegény fiatal exhonvéd. Ahogy ebben a maskarában meglátta az öreg Ábrahám a fiát, csak azt hitte előbb, hogy a szemei kápráznak; mert vélte, hogy fia valahol a honvédtáborban vitézkedik. Azért szörnyen elcsodálkozott.

— Ejnye fiam! Hát te ugyan hogy kerülél ide? Ebbe a maskarába? . . .

— Elfogott a német! Besorozott katonájának, mondta savanyu képpel a fiu.

Káromkodott egyet az öreg Ábrahám, de nem tétovázott sokáig. Azonnal határozott.

— Ha elfogott fiam, ugymond derült arccal az öreg szegedi polgár, én meg majd elszöktetek tőle.

Mint megmondta az öreg Ábrahám, akkép is történt. Vászont fuvarozott ekkor Szegedre az öreg polgár, aki nagy furfangosan a végvásznak közé, a szekér derekában, elrejtette fiát. A fecskefarkszárnyu osztrák katonakabátban szerencsésen haza is hozta. És a sárga-

fekete zászló alól megszöktetett György urfi, jelentkezőn a szegedi térparancsnokságnál, beállott ismét honvédnek.

(Görgei tábornok piros ruhában.)

Esztergomban volt Görgei fővezérnek a hadikvartélyja. A kastélyba kvartélyozták be. Koncz Antal káplár, mint napos, a kastélyban volt ekkor. A folyosón csak úgy sürgött-forogott a sok aranypaszomántos főtszt, amikor egyszer valami ordonáncz kinyitotta az egyik nagy szárnyas ajtót. Koncz Antal a kis diák-honvédkáplár félénken behuzódott egyik ablaksarokba, mert a hadsereg bálványa lépett ki az ajtón, a hatalmas, a vitéz Görgei tábornok.

Piros tábornoki egyenruha feszült rajta. Csillogott a gazdag aransujtástól. Ekkor csinálthatta ezt a tábornok, mert magát illegetve, begyesen odafordult a várakozó tábornokokhoz és főtsztekhez, úgy kérdezte:

— Urak, ugy-e jól áll?

(Az öreg tüzemester és fia a honvéd.)

Temesvárnál lehanyatlott a magyar zászló. Itt lehanyatlott. Hajh, de később porba hullt. Végig is tapostak rajta . . .

Nem volt már többé, aki parancsoljon. Az erdőkön, a mezőkön sirva végig szaladt egy szél, amely Világos felől kerekedett, kavardott, mint fekete holló.

Menekülő honvédcsapatok törtettek az erdőkben, a mezőkön. Bujva bujkáltak. Üldöztetve tulajdon édes hazájuknak a földjén, melyért, még csak kevés napokkal azelőtt is, oly diadalmasan hordozták rettegett fegyverüket.

Koncz Antal, a diákhonvéd már őrmester volt ekkor. Lugosnál nyerte el ezt a szép rangot, a hosszú karddal együtt. Az apja szinte katona volt. Még a szabadságharcz kezdete óta lent szolgált, lent harczolt a déli részen a Vécsey gróf táborában. Végigküzdötték az egész szabadságharczot, de míg győzelemről-győzelemre haladt a zászlójuk, addig sohasem találkoztak.

Most hozta őket a sors össze, midőn már elveszett a magyarság szent ügye és a halálmadár ott kuvikolt a világosi várromokon.

Soborsin-Facset vidékén találkozott az alig 17 éves honvédőrmester öreg honvéd-tüzmaster apjával, aki az ötvenedik évén is áttapodott már. Egész véletlenül találkoztak. A vén tüzmester külön saját fogaton ült. Mi-

kor a többi züllött, rongyos honvéd között meglátta a fiát, csak ennyit mondott:

— No fiam, hát te is itt vagy? — ugy-mondá az öreg tűzérőrmester és keserűen káromkodott egyet. Gyere fel no a kocsira, ugy is vége van már mindennek . . .

És mivel a tűzmester ur, aki azelőtt a császáriaknál is odaszolgált vagy tizennégy esztendeig, szerette a jó falatokat, hát volt is a kocsiján mindenféle finom falat. Mint liba, pulyka, malacz és más ilyen inyenczségek. A fiatal Antal őrmester meg is örült ennek, hogy a sok félsült tengeri, meg éretlen szilva után végre vásik már valami rendes eledelbe is az éhes foga.

Ámde nem szolgált ehhez sem a szerencséje. Mert az osztrák ekkor már nyomukban járt. Elfogta őket. Le kellett szállani a gazdagon felszerelt kocsiról. Még jó szerencse, hogy az öreg tűzmester telivér szegedi ember létére eszében tartotta, hogy akinek tarhonyája van, az már nem hal meg éhen. És csakugyan egy nagy zacskóba félretett volt tarhonyát. Midőn tehát a német leszállította őket a kocsiról, ledobta a nagy tarhonyászacskót, meg utána az ülés alól egy füstös serpenyőt is.

A serpenyőt, mivel az könnyebb volt, a fiu, a kis őrmester vitte. És szerencsések vol-

tak ezzel a zacskó tarhonyával, mert a mely oláh vidéken mentek Aradig, ott még pénzért sem adtak volna az oláhok a honvédeknek ennivalót. Tüzmaster uramék ellenben minden nap megfőzték a maguk tarhonyalevesecskéjét, az egyik honvédek aztán sója volt, a másiknak paprikája, negyediknél darab szalonna. Ez is, az is tehát ha járult valamivel a tarhonyaleveshez, részesült is belőle.

(Életveszélyes átkelés a Maroson.)

A Maroson kellett átszállani a fogoly honvédekkel. Nem keresték ezek a zsebrák osztrákok a sekélyesét a víznek, hanem karddal, fegyver élével neki hajtották a Marosnak a szegény honvédet. Épp ott megért nyakig a víz, melynek itt sebesen örvényezett a folyása. Az öreg tüzmester nem tudott uszni. Elkapta az örvény és bizony ott pusztul a Maros álnok vizében, ha fia el nem kapja és ki nem menti a sodrásból. Mert a fiatal Koncz jól uszott.

X (Gyalázkodó oláh pópák.)

Elérte Lippát a szomoru menet. Fegyver között, lecsüggesztett fejjel haladt a sok fogoly honvéd, azelőtt a nemzetnek büszkeségei és rémostora minden ellenségnek.

Nagy csoportban állottak itt az oláh papok. Kárörvendő, kaján arczu oláhpapok, akik még a foglyok szomoru, reménytelen sorsa iránt sem éreztek kiméletet. Hanem ocsmányul, aljasul szidták, gyalázták a védtelen honvédeket.

Volt honvéd, aki bicskát rántván, reá akart rontani e gyalázatos papokra, de az őriző katonák fegyvertusával, karddal verték vissza az ilyent a fogolycsapatba, mint a gulyából kitört bikát szokták ütni irgalom nélkül.

(Az aradi szökevény.)

Aztán odaértek az aradi vár alá.

Este mondta a fiatal őrmester az apjának, az öreg tüzmesternek, hogy ő megszököik.

Jövő sorsukat nem ismervén, az apa, öreg Koncz tüzmester uram sem tudott fiának okosabb tanácsot adni. Mindamellett megvolt neki a két nagy tüzércsizmája. Ezt lehuzta az öreg Koncz tüzmester a lábáról, odaadta fiának, mondván:

— Ezt meg fiam vidd magaddal, mert az Isten tudja, hogy téged még hova vet a sors.

Éjszaka volt, mikor a Marospartra leszökött a fiatal honvéd. A két nagy csizmát a hátára

kötötte. A honvédsapkáját már előbb eldobta volt. Csak egy vászonnadrágja volt még, amelyről lefejtette a jelzést, meg két ingje, ebből állott az egész felszerelése a szökött honvédnek, akít ha most elcsiptek, kegyelem nélkül golyó avagy sulyos pálcza büntetés várt volna reá.

Ez nem valami biztató reménység volt, midőn a Marost átusván, dideregve végig osont Arad utczáin. Apjának hatalmas tüzer-csizmáit nem merte felhuzni. Félt, hogy kopogásával elárulja valami patrollnak.

Volt egy kis aranygyűrűje, ezt eladta. Két bankóforintot kapott érte. Abból vásárolt aztán egy rossz kalapot, gyüriczeszáras cserépipát, némi dohányt, meg egy kenyeret és ezzel indult neki a bujdósásnak a kis szökevény

(Kijátszott cserepár.)

Harmadnapra már a tápéi révnél érte a napot. Arad alól jólelkű dorozsmai fuvaros szállította el idáig, akít forspontként egész Aradig hajtottak a németek. Ezen kun ember nem firtatta fuvarozott úti vendégének az előéletét, de veszett fejszenyele fejében elfogadta útibérül azt a csekély bért is, ami a fiatal Koncznak az aranygyűrűje árából megmaradt.

Ezzel az emberrel a szökevény honvéd Arad alatt találkozott össze és mint látni, szerencsésen elérték a tápéi révet, hol a jó emberek a fiatal sihedert figyelmeztették azután, hogy ne menjen most a városba, mert a város körül kordont húzott a német katonaság és igazolás végett letartóztatnak minden járókelőt.

Ekkor még az ujszegedi oldalon, a várral majdnem szemben halásztanyák voltak. Koncz őrmester ide ballagott hát el a nagy tűzércsizmákban. Talált is itt egy öreg halászt, aki megvigasztalta őt.

— No azért soha se busulj olyan nagyon öcsém, ha honvéd voltál is, beviszlek én a városba. Be én! Napvilágon! A cserepár orra előtt.

Azzal elébb étellel jól tartotta az éhes honvédet. Majd kitanitotta, hogy az átkeléskor mint viselje magát. Nevezetesen ha a parthoz érnek, ne tekintsen se jobbra, se balra, csak tartson egyenest a cserepárnak, úgy menvén el előtte bátran a városba. És hogy a csónakból kiszállva, egyebet ne mondjon, mint »Isten áldja meg!«, de hátra se nézzen aztán.

Mielőtt a csónakba beszállottak volna, az öreg halász még egy píčéző horgot és zsinigre fűzve néhány darab halat is adott neki

azon oktatással, hogy ezeket meg úgy hordozza, mint a halászok szokták.

Az őrmester meg is fogadta a szót. És hasznát is látta annak. Mert a cserepár, akinek az orra előtt nagy ártatlan arczczal eldefilirozott, azt hitte, valami süldő halászgyerek. Szó nélkül beengedte maga előtt a városba a pícéző gyereket, mert ő nem is igen nézte többnek a 33-dik zászlóaj fiatal őrmesterét, a ki pedig derék apjaurának, a tüzmaster urnak hatalmas tűzércsizmáit is ott lötyögtette a vállán.

(Tüzmaster ur csodálkozik.)

Otthon »anyámasszony« házánál természetesen nagy volt az öröm, amikor hazaérkezett a Tóni. Ezt az örömet nem is próbálom leírni . . . De hát még amikor negyed, ötöd nap múlva az »apja«, az öreg Koncz tüzmaster uram is hazaérkezett mezitláb, fáradtan, porosan. Ő gyalog jött Arad alól, mert elbocsátotta a német, mivel magas kora miatt alkalmatlannak találta már a szolgálatra. A tüzmaster nem igen szokott semmi fölött nagyon csodálkozni, de most összezsapta a kezét, hogy itthon találta az ő egyetlen és bujdosásnak indult fiát, sarzsi czimboráját, akit meg

később a fiatal, fejletlen, alig tizenhét éves kora szabadított meg a vizitáló németek keze közül.

— Hát te is itthon vagy Tóni? kérdezte nagy csodálkozva az öreg honvéd tűzmester, akinek a szokatlan gyaloglástól feltört a lába és a bőjties kosztba is felette belesoványodott máskor kerek, megtelt magyar termete.

— Itthon bizony én, dicsekedett a Tóni őrmester, aki a néhány napig élvezett családi koszton már egész neki vidult. Még pedig rég-
gen itthon vagyok. Mert én urasan utaztam. Kocsin jöttem hazáig, végezte a mondókáját a diákhonvéd.

III.

(Kossuth Lajos testőrei.)

Szegeden Osztróvszky József volt 1848-ban a kormánybiztos. Tetterős, lelkes, igazi magyarérzésű fiatal ember. Az alföld e legnagyobb magyar városában ő szervezte a nemzeti védelmet. Hazafias, gyujtó kiáltványokban szólott Szeged népéhez, különösen annak fiatalságához, hogy csatlakozzanak a nemzeti hadsereg fegyveres csapataihoz. Szeged polgársága méltónak bizonyult ezuttal is ősi magyar híréhez, mert fiatal, mint öreg, gazdag, mint szegény, csapatostól csatlakozott a nemzetőrökhöz, valamint a honvédzászlóaljakhoz.

Ebből az időből Zsótér Antal, a volt honvéd hadnagy, így beszél el egy érdekes toborzási esetet, amelynek maga Osztróvszky kormánybiztos volt a toborzómestere. — Hivatta ugyanis egy izben Zsótér Antalt, a város egyik előkelő régi polgárának a fiát. Antal ur tehát engedelmeskedett a meghívásnak és fel-

ment a kormánybiztos lakására, ahol is már egybegyűlve találta Lázár János, Mészáros György, Maróthi József és Kopasz János pajtásait.

Később a kormánybiztos megjelenvén, előadta, hogy Kossuth Lajos testőreiül szemelte ki őket. Amennyiben a Kossuth Lajos személyes oltalmára különös honvédszászlóalj-
jat fognak felállítani. Ez a zászlóalj kizárólag a Kossuth Lajos védelmére szerveztetik, azért állandóan Pest lesz az állomása. Hozzátette még, hogy e zászlóaljat csatába nem fogják küldeni. Megmaradnak Kossuth Lajos testőrseregének. Továbbá hogy Szegedről őket ajánlotta e kitűnő zászlóaljba. Megkérdezte tehát, hajlandók-e belépni?

Ekkor a lelkesült fiatalok kezét fogtak a kormánybiztossal és becsületszóra így állottak be a honvédek sorába, habár, mint kitűnik, a Kossuth Lajos testőrségéből kimaradtak is.

(Legyilkolt marhahajcsárok.)

A vad rácság fegyveres bandái dulva, rabolva, gyilkolva csatangolták be a déli vármegyéket. Mint második tatárjárás után a merre ez a kegyetlen martalócsereg pusztítva elvonult. Temetetlen holttestek. Füstölgő

romok mindenütt a bánáti áldott földterületen.

Szeged, a ráczság szomszédságában, közvetlenül szemlélte azon kegyetlen, vad pusztításokat, mikkel e vad hordák a szomszéd Torontál községeit is égették, pörzsölték. Sőt Szeged népének már tusába is kellett elegyedni e fanatizált hordákkal, hogy saját biztonsága érdekében távoltarthassa a város falai alól ezen orvul támadó banditákat, melyeknek megfékezésére a szegedi lovas- és gyalogegyenruhás polgárság is kirendeltetett, amely már ezidőben nemzetőri sereggé alakult át és szélesebb alapon szerveztetett és kiegészített. Most tehát parancsot kaptak, hogy induljanak a ráczok ellen a verseczi táborba.

1848. október 15-ik napjára volt meghatározva az indulás napja. Épp vasárnapra esett. A lovas egyenruhás polgárok, illetőleg lovas-nemzetőrök, már kora reggel kiindultak a megjelölt uton Szőregre, ahol is a parancsolat szerint be kellett várniok a szegedi gyalog-nemzetőröket, akik a szegedi hajóhid előtti téren csapatokban felvonulva várták az indulási parancsot. A várban valami tehetetlen vén osztrák kapitány volt a parancsnok, 30-40 főre tehető sorhadbeli katonával.

Igy mult el a vasárnap délelőtt. A csa-

ládjaiktól elszakított nemzetőrök, polgárok, keserves szívvél bucsuzkodtak szeretteiktől. Értetű tehát ha nagyon felindultak a ráczság ellen, akik miatt kénytelenek voltak a békés családi tűzhelyet elhagyni, koczkáztatván életüket a gyilkos csatákban. A bánáti menekültek is rémséges hírekkel riasztgatták a város lakóit a ráczság kegyetlen gyilkolásai felől. Ugy hogy a boszu keserű és olthatatlan fájdalma egész elragadta a sziveket.

Nem tudni, hogy honnét? Egyszerre csak délutáni 1 órakor hire terjedt a városban, hogy Szőregen már az előre küldött lovas polgárság viaskodik a ráczokkal, akik egész haderővel támadtak a kékdolmányos polgári huszárokra. És be is szoritották őket ugyannyira, hogy ha Szegedről segítségük nem érkezik, ott öldösi le őket a ráczság mind egy szál katonáig.

Ahogy meghallották ezt a balhírt az indulási parancsra váró gyalogos nemzetőrök, hiába volt minden parancs, nem hallgattak reá, hanem a hajóhídon keresztül rohanva megindultak futólépésben Szőreg felé.

A szőregi ut ez időben még nagy forgalmi ut volt. Mert, vasut nem lévén, az egész Bánátból ez uton hajtották fel a Szeged tiszai hidon keresztül a számos marha és sertés fal-

kákat a kereskedők. Zsiros haju, marczone, az út porától piszkos, napégetett arczu hajcsárok hajtogatták e falkákat. Leginkább rácz, meg oláh nemzetiségű hajcsárok. A karavánt azután három-négy lovas fedett kocsin ugy követte a szállítmánytulajdonos. Ezen októberi napon is 2–300 darab szarvasmarhából álló falkát hajtatott fel a szőregi uton Oláhországból jövet egy marhakereskedő.

A gazda fedett kocsin utazott. A csordát meg a szokott módon a hajcsárok hajtogatták. Feketés, sűrű porfelhőket vert fel a jószág, a melyet a hajcsár csapat igyekezett mindenképen rendben tartani. Ki elől, ki hátul, ki oldalt térítgette a szilaj marhákat, hogy azokat mégis valamely rendben a tiszai hajóhidon áthajthassák. Ezen ártatlan csapat jutott most szemközt a boszuért lihegő szegedi nemzetőrökkel, akik nagy felindulásukban rendetlen csapatokban rohantak Szőreg felé bajtársaiknak segítségére. És épp szembe találkoztak e kupecz karavánnal. Az idegen öltözetű kereskedőt, a torzonborz, piszkos, marczone hajcsárokat ráczoknak nézték és a nemzetőrök e szerencsétleneken, meg a jószágon töltötték első boszujokat. Szurták, ütötték és verték a jószágokat. A hajcsárok közül néhányat ott a helyszínén lelőttek. A gazdát pedig

a 3 lótól húzott kocsin puskalövésekkel kergették be Szegedre. De erre száguldott a megvadult marha csorda is, mely mindent letaposott, ami útjába került. E zavarban futva menekültek a város felé a még életben maradt hajcsárok is, akik el sem tudták képzelni, hogy miért kerültek ily halálos veszedelembe.

Eszeveszett zavarodás támadt a városban. Olyan riadalmat keltett a megvadult csorda, mely áttaposott minden akadályon. A porfelhő mely rohanásuk után támadt, oly óriás volt, hogy a toronyőrök azt hitték, valami hatalmas ellenséges lovascsapat rohan Szeged felé. Tehát félre verték a harangokat, a lakosság elrémülve kiáltozta:

— Jönnek a ráczok! Itt vannak a ráczok!

A menekülő marhakereskedőre pedig azt kiabálták üldözői, mivel vágztatva hajtatta a három lovát, hogy a város felgyújtására jött. Akadt száz és száz hívője a badar, alaptalan hiresztelésnek és akadt az utcán puskás ember is elég, aki reálövöldözött a menekülőre. A városháza elé elérvén, a kocsis, holtan bukott le az ülésről. Össze vissza lövöldözték a szegény lovakat is, de még annyi jártányi erejük volt, hogy a kocsit a gazdával együtt elvonszolták a felsővárosi só-

ház előtti térig. Itt a lovak összerogytak. A marhakereskedőt, a kocsiból lerántván, agyonverte a feldühödött tömeg. Teljesen szétverték még a fejét is.

Midőn a szétmarczangolt holttestet meglátta valami Benitzki nevű ügyvéd uriember, nem állhatta meg. Reá szólt a vadul ujongó bösz tömegre.

— Atyafiak! Ez már mégis istentelenség! Hátha ez a szegény ember ártatlan volt? Nem félnek kendtek az Istentől? . . .

— Üsd agyon! Ez is hunczut rácz! kiáltották.

És a tömeg közül egy gazember hátulról agyon lőtte az ügyvédet. A meggyilkolt kereskedő marháit a városi tanács vette gondja alá. A néhány életben maradt hajcsárt pedig Korda János nemzetőri ezredes mentette meg saját életének kockáztatásával. Bekisértte a szerencsétlen ördögöket a várba.

(Szőregi veszedelem.)

A szőregi veszedelmes hirnek a lovas nemzetőrségnek a tisztjei maguk voltak okozói. Ezek közül az urak közül két ösmert kötekedő, duhaj, nehéz természetű ember, Tombácz József és Joó Pál József tisztok, még

a régi egyenruhás lovas polgárőrségből, a szőregi ráczjegyzővel bor fölött összekaptak. Nagy dühökben reátámadtak a ráczságra. Gyilkolni és rabolni kezdték fegyveres embereikkel együtt a Szőregen visszamaradt ráczlakosságot. Ebből támadt aztán a hír Szegeden, hogy Szőregen már viaskodnak is a ráczok és magyarok, akiknek a segítségére kicsődült szegedi fegyveres nép aztán betetőzte a vérontást. Mert látván a Szőregre kicsődült szegedi fegyveres nép, hogy maguk a vezető tisztek gyilkolnak és rabolnak leginkább, nos rajta neki! Reátámadtak ők is a rácz lakosokra. Házaikat felégették, jó magukat kirabolták, agyonverték. Így rombolták az egész falut.

(Rácز üldözés Szegeden.)

1848-ban még virágzó telepe volt a ráczságnak Szegeden. Embereiket betudták vinni a tanácsba, a tisztviselői karba is. Így ezidőben rácz származásu volt a város főjegyzője is. Bizonyos Petrovits István nevezetű telivér rácz, titokban maga is a magyarságnak ellensége. Még ekkor nagy vagyon felett rendelkeztek a szegedi ráczok, akik a szegedi kereskedelemnek nem egy ágát teljesen kezük között tartották.

Ekkor híres rácز kereskedő volt itt Szegeden bizonyos Zserovits János nevű dúsgazdag rácз fűszerkereskedő, akinek a kereskedése lenyult egész Szerviaig, meg Horvátországba is. Öreg legény volt már és bárha Szeged népe között gazdagodott így meg, titokban mégis egy húron pendült a magyar-nemzet azon ellenségeivel, akik a rácз zászló alatt, meg a sárgafekete zászló alatt gyilkoltak-raboltak a Bánátban, meg a szomszédos Torontálban. Azután ösmert ember volt a rácзok közül Lausevits Gábor nevű vén rácз, piaczi biztos, aki, füstöt érezvén, családjával együtt még idejekorán elmenekült Temesvárra. Ott volt aztán Szubó Sándor boltos is a Dugonits utczából, Csakovátz ügyvéd. A Lyubovits, Leffter, Bozits, Szávits és a többi rácз családok, akik ha nyíltan nem is, de titokban, szűr alatt szívesen fújták a tüzet a szegedi magyarság ellen, amelynek a csőcseléke aztán a fentemlitett markakereskedő meggyilkoltatása után vérszemet kapva, reátámadt a szegedi rácзokra is.

Az első áldozat a gazdag Zserovits volt. Azzal vádolták, hogy ő hívta be a rácзokat és hogy a rácз fölkelők számára házában lőport is rejteget. Ez ürügy alatt betörték a gazdag rácз boltjába. Felkutatták a házát. Miután

agyonütötték a vén boltost. Kirabolták a boltját. Elprédálták a vagyonát. Majd e vérszomjas, feldühödött tömeg két csoportra oszolván, az egyik fegyveres csapat a felsővárosi ráczboltosokra tört, a másik az alsóvárosiakra.

Az alsó városon a gyűlölt Lausevitsre tartottak különösen hajsztát, de ez családjával együtt még idejekorán elmenekült. Mindamelllett agyonverték helyette egy másik ráczt, bizonyos Sztósits ráczt. A felsővároson Szubó ráczt boltost pusztították el, de itt több ráczt boltost maguk a szomszédok rejtettek el a dühöngő tömeg elől, mely ha féket, türelmet veszítve feltámad: nem ad, nem ismer kegyelmet.

A régi ráczt családok hatalma ma már megfogyott Szegeden. A családok kipusztultak, vagy elmagyarosodtak. Ugyannyira, hogy sokan közülök, kiknek még néhány évtizeddel »vadrácz«-nak csufolták az őseit, ma már ezen leszármazók a legtöbben derék, igaz magyarok. A rácstemplom tájékán évről-évre gyérülnek a nyomok. De a fű, moha gazdagon nő a régi rácstemplom grádicskövei között...

IV.

(A kényes Kossuth testőrök ködmönben.)

A kényes testőrségtől, a Kossuth Lajos testőrségétől csak lemaradtak Zsótér Antal és néhány társai, akiket maga Osztróvszky kormánybiztos toborzott a zászló alá. Mert az egyik napon beszóllították a szegedi várba e kitűnően bíztatott polgárfjakat. Ott rendesen megvizitálták őket. Még aznap prófuntot is kaptak. Aztán beosztották őket azon ujonczok glédájába, akikből a csongrádi 33-dik honvéd-zászlóalj megalakult. Aztán naponta gyakorlatoztak. Közbe őrségre is bejártak a várba, ahol hadifoglyokat őrizett a magyar őrség. 1848. november havában gőzhajón indultak Török-Becsére. No ekkor sirtak-ríttak a szegedi anyák.

Török-Becsén Zsótér Antalt a 33-ik zászlóalj második századához osztották be. Ugyanezen csongrádi zászlóaljhoz kerültek néhány kenyeres pajtásai is, a kényes Kossuth test-

örök . . . Még az este fel is szerelték őket a tiszt urak. Nem valami gárdistas volt biz ez a felszerelés. Borju, puska, szurony, patrontás, bakkancs, sipka, köpenyeg, meg a többi szükségesek és ködmön képezték az igen egyszerű, de igen hasznos adjusztirungot. A kényes Kossuth testőrjelöltek, különösebben a ködmöntől hőkölteek vissza. Még az este tábori őrségre is kiállították őket. A csöndes éjszakában mé-lázhattak eleget a földi reménységeknek hiu mivoltáról.

Mindazonáltal a lenézett, kicsufolt ködmön később barátságos, nyájas ruhadarabnak bizonyult, a mikor odafent a hóborított északi hegyek között bolyongott a honvédség.

(Égő falvak.)

Kumándon már oly közel kerültek a ráczokhoz a ködmönös honvédek, hogy egymás őrszemeit látták. Sőt az őrszemek lövöldöztek is egymásra.

Zsótér Antal Becskereken lépett elő szakaskáplári rangba.

A tomasovátzi erős sánczokat vérontás nélkül foglalták el a honvédek. A ráczok odább állottak az erősségből. Mi szerencsének

is mondható. Mert ostrom esetén sok honvéd elvérzett volna ezen erős sánczok alatt.

Kiss Ernő tábornok ezen alkalommal a szomszédos három rácز falut, Tomasovátz, Botos, Orlavát községeket fölgyújtatta. Azokban szabad rablást engedett. Szemet-szemért, fogat-fogért. A magyarok is így fizettek a dúló ráczoknak.

Az ilyen leégett, kipusztított falu nem volt ritkaság ekkor a délvidéken. Pedig oly áldott ott a föld. A nehéz buzakalász meghajlitja a szárát. De ekkor leginkább csak a halál kaszált ott.

(Úttalan útakon.)

Ebben az esztendőben szent Karácsony gyilkos hideget hozott a magyar földre. A zászlóaljat kocsikon szállították Félegyháza felé. Zsótér Antal, mint szabadságos, Szege-den visszamaradt. Majd az apja tulajdon kocsiján küldte a zászlóalja után. Ámde a hideg miatt még a nagy farkasbőr bundában is majd megfagyott.

Perczel tábornok segítségére siettek ilyen nagyon. Mindennek daczára a vesztett moóri csatából elkésték. Ott Perczelt tönkreverték. A honvédek elgémberedve ballagtak vissza

Bicskéről, a lánczhidon keresztül Pestre. Onnét Vácra kerültek fel. A Görgei fővezérsége alá. Görgei, a seregével, ekkor húzódott fel a felsőbb vidéki zordon hegyek közé. Gyötrelmes bolyongás következett. Hóborította uttalan utakon jártak. A bolyongásnak csak Branyiszkó alatt szakadt vége.

(Ismerkedés a tót süteménnyel.)

Az lpolyságról Selmezbányát kereste fel a sereg. A zászlóalj Windschachtnál vívta az első komoly csatáját. Kevés szerencsével. A németek szétriesztották a meglepett zászlóaljat. Még a windschachti temetőben is dult a harcviadal.

Menekülni kellett. Kezdődött az inség. Edig még került harapni való, hanem már e vidéken a mindennapokra való falat kenyér is elfogyott. E mellett folyton csak előre. Menni, menetelni. No de legalább nem csatáztak.

Ezen szomoru vidéken barátkoztak meg a honvédek a zabkenyérrel. Czipó formájában sütötték ezt a süteményt. A magyar katonák ezt a csemegét elnevezték »tót süteménynek.« Ez az érdes, darabos kérgű tót sütemény a

szegény alföldi magyar katonának még a szája padlását is felszurkálta. A kalácsbélü búzaczipóhoz szokott szegedi fiuk keserű csúfsággal kinálgatták egymást. Ott lent a Tisza mentén csak a paripának mérnek ilyen kosztot. De legalább e kérges tót kosztot pótolta a hegyituro, a »brinza.« Mint a vaját, úgy kengették. Búfelejtőként »wotkát« ittak reá. A spirituszból vízzel pancsolták ezt a bűzös zsidópálinkát. Igazi butító méregszer. Kedvesebben izlett a borovicska, mely itt fenyőfa magvából készül.

— Szörnyen szép, vadregényes, vidék ez, Zsótér tizedes így sóhajtott.

(Az iglói véres éjszaka.)

Este nyolcz óra tájban érkezett a kiéhezett, elfázott honvédsereg előcsapata Iglóra. A Guyon ezredes vezérlete alatti dandár, mintegy 4000 főből álló had. Mint biztosító csapat előzték a Görgei főseregét. Járatlan, zord hegyi ösvényeken bujkáltak az ellenséges seregek előtt. Mert az ellenség már körülszorította a Görgei seregét.

Igló barátságos kis szászváros. A házai ódon, pátricziusi házak. Közeli szomszéd ide a régi, nevezetes Lőcse. Patakoktól szag-

gatott nyílt völgyben fekszik Igló. Már ide napfényes időben ugyancsak integetnek a Tátra örökfehér csucsai.

A hazafias czipczerek szívélyesen fogadták a rongyos, fáradt magyar sereget. Tálaltak finom meleg vacsorát, de még puha vetett ágyon is végig nyújtózkodhatott a kifáradt honvéd.

El is pihentek mindnyájan. Pőre gatyára vetkeztek mindannyian, akiket nem kényszerített ki a zord éjszakába az őrszolgálat. Lőcsén osztrák sereg táborozott. Az iglói álnok főjegyző ezen ellenséget értesítette a magyarok érkezéséről. Az osztrákokhoz szított ez az áruló. És mikor a kis előcsapat délután négy órakor Igló városába bevonult, úgy vélekedett, hogy ezzel a kis honvéd csapattal könnyen elbánhat az osztrák vezér. A midőn pedig esti 8—9 órakor az egész Guyon dandár bevonult Igló városába, és az előőrsök kiállítottak, az áruló a megváltozott helyzetről már nem értesithette az osztrákokat.

A szokatlan kényelemben, a jó vacsora után, mélyen elszenderültek a honvédek. A vetett puha ágyban álmodoztak az édes szülőházzal, mely messze innét a szép Tisza mentén. Ámde éjfélkor megdördült az ágyu.

Az előőrsök puskatüzzel fogadták az alattomos támadást. Az ellenséges rakétáktól már lángba borult a barátságos szepesi város. Az ellenség a lőcsei országuton nyomult előre. A házak lángoltak. Kigyuladt a templom is. Mikorra az álmából riadt honvédsereg fegyverre kapott, az ellenség már tolult befelé a lőcsei kapun. Noha a vasasokat kartácstüzzel pusztították a honvédtüzérek. A vakmerő Guyon gatyában vezette rohamra katonáit. És a honvédek szuronyt szegezve verték ki a város falai közül az alattomos ellenséget. Véresen megpocsékolták a vasasokat is. Különösen Szentpéteri nevű huszárkapitány tűnt ki. Ezuttal ugyan gyalogszerrel harczolt, de olyan vitézséggel vezette a honvédeket, hogy az égő templomig befurakodott osztrák futva menekült széles kardja elől. Azonban a vitéz kapitányt, üldözés közben, agyonlőtte az ellenség.

Guyon vezér minekutána visszaverte az alattomos támadást, tovább vonult Szepes-Váralja felé. Az iglói áruló főjegyzőt egy utszéli fára akasztatta. E hitvány miatt sok derék honvéd elpusztult az iglói véres éjszakán.

(Hősi rege a Csiri kompániáról.)

Branyiskónál vivta ki vitéz hírét a 33-ik zászlóalj. A branyiskói magas hegyormon. Ott az osztrák sánczokat hányt. Számos ágyukat állított fel. A bevehetetlennek tartott hegyen önhitten várta a honvédsereg támadását.

A Csiri kompániáról innét szállott szárnyra a hősi dicső rege. A Csiri kompániát négyszáz jámbor tótujonczból verbuválták össze. A Csiri név a magyar honvédektől ragadt rájuk. A rettenthetetlen Guyon vezér a támadó hadoszlop elején a Csiri kompániát rendelte a branyiskói erősített hegy támadására. Mert igazi ágyutöltelék számba számítottak ezek a tót honvédek. A biztos halál leselkedett rájuk. Ő utánuk fejlődtek a harczba a 33-dik zászlóalj kuruczai, majd aztán a teljes támadó hadoszlop.

Az osztrák rémes ágyuzással, heves pnskatüzzel fogadta a Csiri kompániát. És mikor a tótok visszafordultak e borzalmas halálpusztítás elől, ekkor meg Guyon vezér kartácsolgatott közéjük.

Belátta tehát a szegény Csiri kompánia, hogy csak a dicstelen vagy a dicső halál között választhatnak. Azért újból rohamra indul-

tak. Tábori papjuk, a hőslelkű Erdősi piarista vezette őket. Most már a 33-dik zászlóalj is segítségükre sietett . . . A délutáni órákban már magyar had táborozott a meredélyes branyiszkói hegy tetején.

A hadi történelemben páratlanul áll ez a győzelem. A német, aki ez iszonyu harczból menthette életét, Kassa felé retirált. Meg sem állott addig. Futva futott az üldöző huszár-ság elől. Pedig e régi kurucz város elég távol esik Branyiszkótól. Véres holttestek heverték szerteszét a fagyos sziklák közt. A sokszor csufolt Csiri kompánia fel nyerte az egri nevet. Ilyen tótok is kerültek Magyarországon. Regebeli dicső hősök.

És a minden oldalról hajszott Görgei sereg előtt szabad ut állott.

(Tábori zene hangjainál.)

Mikor a hegyek közül kijöttek, vége szakadt a nagy nyomoruságnak. Áldottabb magyar tájakra kerülközött a honvéd sereg. Mihamar felzsendült az elcsigázott legénység. Felpezsdült a régi jókedv is. Ha valahol, masirozás közben, táborba szállott a sereg, mindjárt rázendült a tábori muzsika. És tánczra kerekedett az egész tábor. Messze hangzott a

vig heje-huja. Mint a csatában, úgy most a vigasságban is a császáriaktól átpártolt öreg magyar huszárok mesterkedtek legelől. Ezek a csavarintott hosszú bajuszu, edzett magyar vitézek az ő megviselt, marczona hadipompájukban hasonlatosképpen tündököltek fel a daliás kuruczidők vitézeihez.

Ekkép menetelt a sereg Miskolczig. Hol különös nagy ünnepséggel ünnepelte a lelkes miskolczi nép a branyiskói győzőket, a hős Guyon dandárt. Megkoszorúzták a vezért. Hatalmas szalagot kötöttek a 33. zászlóalj lobogójára. Vendégelték a városban a hadtestet.

Miskolcz város, kedves magyar város, a bükkös Mátrahegy tövében. Nagy piacza az időtájt hasonlított a szegedihez. 999 csizmadiaja közül az volt a boldogabb, aki a branyiskói hősök közül foghatott vendéget. Hanem érdemes májszter uraimék meg is ostromolták a branyiskói katonákkal együtt a miskolczi öreg »Avas hegy« oldalát. Megértendő, hogy Miskolczon a borpinczéket az Avas hegy oldalába vájták ki az öregek. Odafent keritettek temetőt is.

(Sztabolyák őrmester früstököl)

Sztabolyák György őrmester Szegedről származott. A csongrádi zászlóalj első század-

jánál szolgált. Mint hidegvérű, elszánt katona, a hegyi csatákban, mindig a csatavonal elején járt. Tehát Kápolna alatt a hogy kibontakozott a kis erdőaljából a zászlóalj, Sztabolyák György őrmester ur e helyütt is, szokásához képest, legénykedni akart.

Kápolna, Verpelét, Döbrő lángtengerben égett. A harmadik napját vívták a híres kápolnai csatának. A 33-dik zászlóalj hat századát egy harczvonalba állították, arczczal, Kápolna felé. Szemben nagyszámu osztrák gyalogság mozgolódott. És a dombtetőkre tizenkét osztrák ágyut szegeztek ki. Nem tétlenkedett sokáig az osztrák tüzér. Mert hat ágyu máris megbődült rémesen. Majd mind a tizenkettő. Hegyi csatákban még fedezhette magát a tapasztalt katona, e sikon azonban nem kínálkozott semmi oltalom hely. A harczvonalból véresen bukdácsolnak ki a honvédek.

Sztabolyák György őrmester urat, mint hidegvérű, derék katonát ismerték a zászlóaljbán. Erről most is példát akart mutatni. Mert daczára a gyilkos ágyuzásnak, Sztabolyák György őrmester ur szalonnát, kenyeret keresett elő a kenyértarisznyából. Falatozni kezdett Azonban mihamar elszorult az étvágya. Az osztrák ágyuk szörnyen okádták a honvédcsapatra az ágyugolyót. A zászlótartó

halálosan sebesülve bukott a földre. Az ágyugolyó térdben szakította el mindkét lábát. De a zászlót Czimegh György nevű szegedi fiu, tiszt ember, még idejekorán elkapta a halálra sebesült zászlótartó kezéből. A zászlót nem lobogtathatta sokáig ő sem. Czimeghnek a jobb karját sodorta el az ágyugolyó. Ekkor Molnár József szegedi származásu tiszt ragadta kézbe a zászlót. Ámde egy gránátdarabtól Molnár is megsebesült és leszédült . . .

Háromnegyed óráig állott a zászlóalj ebben a kegyetlen tűzben, melynek pusztítását példázza az, hogy minden puskatüz, minden kartácsolás nélkül, csupán az ágyugolyók által jóval több mint 80 honvéd pusztult el a zászlóaljból.

Sztabolyák György őrmester ur is eldobta a kenyeret és szalonnát. Ő is megindult a többi czimborával az erdő felé. A megriadt zászlóaljat Guyon sem tarthatta tovább a helyében, noha egy a sorból kivált és a többinél futósabb honvédet saját kezével lőtt agyon a felindult vezér.

Az ágyugolyók még az erdőben is tördeltek a zászlóalj feje fölött a galyakat. De a vágató osztrák lovasság már elkésett a támadással, holott kint a sikon rémségesen pusztithatta volna a megriadt zászlóaljat.

Kápolnánál csatát vesztett a honvéd. A Sztabolyák György őrmester ur ozsonnázása ezért maradt emlékezetes.

(Huszár bravour.)

Persze a német vezér azt gondolta, most már Kápolna alatt teljesen szétverte a magyar sereget. Most már csak üldözni kell a sereget. Végképp megsemmisül. Azonban a magyar vezérek együtt tartották, a mintegy 30,000 főnyi sereget. Kövesdnél szállottak táborba. És a honvédek épp kanalazták a kormos kotlákból a szapora tűzön főzött menázsit, mikor egyszerre csak a balszárnyon, a közeleső falunál, ismét megdördültek a német ágyuk.

A huszárság éppen a balszárnyon lógerezett. Nosza lórakaptak az első ágyuszóra. Oly vigan nyargaltak az ellenség elé, mintha csak lakodalomba indultak volna. Különösen az öreg Nádor és Vilmos huszároknak gerjedt ilyen vig kedvük. Alig félórai kemény attack után visszahajszolták az ellenséget Kápolnába.

A midőn a huszárok az attackból visszatértek, már a gyalogság is csatarendben állt. Örömujjongásba tört ki az egész tábor, mikor a vitéz huszárok a diadalmas zsákmánnyal visszatértek.

A huszárok ugyanis ágyukat hoztak magukkal. Három darab teljesen felszerelt ágyut a lőszerkocsikkal. Minden ágyu elé pompás négy ló volt fogva. A lovakon fent ültek a furvézerek és az ágyuk ülésén az osztrák tüzer. Még a kanócz is füstölgött az osztrák tüzer kezében. És az ágyuk után, mintegy diszkiséretként nevetgélve, pipázgatva hüvelybe dugott karddal lovagoltak a páratlan magyar huszárok.

(A bényei savanyu bor.)

Később felvetődött a 33-dik zászlóalj Tokajba is. Zsótér káplár Tokajban oly felette rossz bort ivott, jobbat nem mondhatott reá:

— Nagy kár az a híres név erre a borra!

Megfordultak Tarczalón. Ide már csak közelibe esik Mád, melynek nemcsak zsidója, hanem az aszubora és bálja is híres a régebbi időkről. Éjszakára a Zsótér káplár századját, Legyes Bényére szállásolták el. A káplár ur negyedmagával áldott jó öreg asszonynál talált alkalmas kovártélyt. Az idős magyar asszony mindjárt »fiam uram« szóllította valamennyijüket. Folyton a felett siránkozott: fiatal létükre minő veszedelembe jutottak. Mindamellet az anyó pompás vacsorát főzött, puha ágyat is

vetett a »kedves fiainak.« És midőn látta a nagy jóétvágyukat, ilyen szavakra fakadt:

— No fíjajim! Ilyen étvágy mellé, majd szolgálok egy kis savanya borral is . . .

Kiment az öreg néni. Nagy kancsóval köszöntött vissza. Ez volt aztán az ital! 1834. évi hires termés. Csupa tűz, csupa illat. A leg-nemesebb bor, mi csak Tokaj tájékán teremhet. Hanem izlett is a négy szomjas bakának a felséges áldomás. Ámde az öreg anyó többször is szívesen megtöltötte a kancsót.

Mégis milyen a katona. Az egyik kovártyélyos honvéd, a másként megbízható, eleven szegedi fiu, bizonyos Takács József, akképen hálálta meg a szíves ellátást, mikor tovább masirozott, ellopta az öreg anyónak a kövér libáját.

(Tavaszi szerelem.)

Tokaj környékéről vissza masiroztak a honvédek Miskolczra. Ekkor a Mátrahegy kies vidékeit portyázták fel. Már egészen kitavaszkodott. Közelgett a husvét. Virágzott a mező. Zöld lombot hajtott az erdő. Himes pillangók röpködtek. Illatozott az orgonavirág, mely korán füzi fürtökbe illatos kék bokrétáit. Minden tavaszi kedves, harmatos pompáját előtárta az

imádott magyar föld. Oly szép virágosan fakadt az 1849-dik esztendő tavasza. Kiviritottak a győzelmes csaták virágai a magyar zászlókra is. A németek felett most borult be igazán.

Eger Szalókon kvártélyozták el a zászlóaljat. Illatozott az orgonavirágos tavasz. A tavaszi mánostól megdobbant a tüzes vérű egerszalóki lányok szive. Szó szerint belebolondultak a honvédekbe. Akadt itt minden honvédnek szeretője. Midőn pedig tovább masirozott a zászlóalj, a szerelmes lányokat úgy kellett erővel visszatéríteni a faluba. Mindnyája el akart menni a katonákkal.

(Kossuth Lajos diszszemlét tart.)

Husvét hetében már a magyar vezérek üldözték az elbizakodott német hadakat. Rózsás husvét napján diadal sugárok aranyozták a magyar zászlókat.

Damjanics Szolnoknál győzött döntő csatában.

Tápió-Bicskénél, Isaszegnél is a szent, rózsavirágos husvét hétkben vívtak döntő győzelmeket a magyar hadak. A vert német futott. Kossuth az isaszegi diadalmas csata után, a gödöllői tölgyfa lombos öreg kastélynál elléptette maga előtt a győzelmes sereget.

Kossuth közhonvéd ruhában ült a lóra. Darutoll hajlongott a kalapja mellett. Jobbról balról a győzelmes vezérek környezték : Görgei, Damjanics, Leiningen, Klapka, Aulich, Guyon, Kiss Ernő, Pöltenberg és a többiek.

A rongyos honvédek abban a sorrendben léptettek el Kossuth Lajos előtt, a mikép a zászlóaljok magukat a hadban kitüntették. A tábori zene csengett-bongott. Meghajoltak a golyótépett zászlók. És Kossuth Lajos is hódolattal emelte le a kalapját, amikor előtte a hires, rettenhetetlen piros sapkás zászlóalj eldefilrozott.

A gyalogság felvonulását nyomon követte a huszárság. És jöttek az öreg huszárok ugyanabban a sárgafekete zsinóros mundérbán, melyekben a császártól átszöktek a magyar zászló alá, hogy megvédjék az imádott magyar hazát. Rongyolódott már a gúnyájok, összezsapzott a hosszú hajok. De marczone, huszárbajuszokat keményen kikenték. Délczegeen megülték sovány, sokat próbált huszárlovacskáikat. Öreg, őszhajú, több kapitulácziót kiszolgált, számos érdempénzes huszárok képezték a magvát ennek a lovas seregnek, a kik a mikor Kossuth Lajost meglátták, örömben olyant kurjantottak, mintha csak zúgó vihar rázta volna meg a gödöllői nagy rengeteg királyi tölgyfáit.

(Győzelemről győzelemre.)

A vert német had még Czinkotánál visszafordult. Vissza akarta szorítani Pesttől a magyar sereget. De az osztrákot megverték itt is, az menekült. Pest utcájára beszáguldottak a magyar huszárok. A polgárok virágot szórtak elébük. Az osztrák futva mentette az irhát Budára, onnét tovább az osztrák határ felé.

Vácznál újabb csatába elegyedtek. Két-ségbeesetten küzdött az előrenyomuló diadalittas magyarhadak ellen Götz tábornok. Hiába. Seregét tönkreverték. Elesett maga a vitéz osztrák tábornok is.

A váczi csatában Földvári Károly alól három lovat lőttek ki az osztrák vadászok. De Földvári hősi lélekkel ragadta kezébe a zászlót. És eképp vezette diadalmas rohamra csapatját.

(24 óráig kurta vasban.)

Vác alatt lógerezett a dandár. Azonban szigoruan tiltották, hogy a városba bemenjenek. Ennek daczára Zsótér káplár másik káplár czimborájával és a század őrmesterrel együtt bementek a városba. Ott jól kimulatták

magukat; ámde valami hitvány czimbora beárulta a társaságot a századkapitánynak. A kapitány ur nem tréfált, kurta vasra verette a három mulatós czimborát.

— Ki is töltöttük Istenesen a huszonnégyszáz órai kurtavasat, mi azonban nem szép mulatság, nyilatkozott a büntetés felől Zsótér. El hihetjük neki.

(A nyalka hadnagy ruha.)

Váczi Esztergomba vonult a dandár. Azonban Zsótér tizedest a hadnagyával és 30 honvéddel visszahagyták Váczi, részint a foglyok őrizésére, részint hogy a betegek vigyázzanak. És Zsótér tizedes többé nem is csatlakozott a 33-ik zászlóaljhoz. Budavár ostromát is elkerülte, mert épp mikor a vendéglőben ebédelt, reányitotta az ajtót Andor bátyja. Ő Esztergomból jött és a 33-ik zászlóalj őrnagyától hozta a fiatal tizedes elbocsájtó levelét. Ugyanis ez időtájt Szegeden megalakult a 104-ik honvédzászlóalj, a melyhez Zsótér Antal tizedest hadnagynak nevezték ki.

Megörült egymásnak a két testvér és mikor az ujdonsült hadnagy a pesti melegfürdőben alaposan, hat léből is áttisztálkodott, felöltözött a nyalka, honvédtiszti ruhába,

most már urasan, vasuton utazott haza Szeged felé. De édes anyja még a vadonat új tiszti ruhában is talált 9—10 darab kövér férget. Ezek voltak az átélt téli hadjárat nyomoruságos emlékei. Hűségesen kitartottak ezek a honvéd ködmönökben.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

V.

(A 104-dik zászlóalj megalakul.)

A 104-dik honvédzászlóalj is szegedi zászlóalj volt. Annak a katonái javarészt Szeged város falai között nőttek fel, vagy odakünt a buczkák között rejtőzködő pusztai tanyákban, melyeknek szerény tüzhelyei mellől származtak ki a hadak útjára Rózsa Sándor kérges testű, kérges szívű lovas gerillái is. Féktelen, vakmerő duhaj népei a jegenyefás szegedi pusztáknak.

A gerillákat, a szegedi szabad portyázó csapatokat mind behasználták a 104-dik honvédzászlóalj megalakításánál. Ezek annakelőtte rémei voltak a ráczoknak. Lovas csapataik, a lovas gerillák pedig retteggették a reguláris vértés lovascsapatokat is, mert a vért, a rezes sisak, a pallos gyöngye oltalom volt a szegedi lovas gerillák fegyvere ellen, melyek között különösen félelmetes volt a drótcsapós karikás. A puszták izmos karú fia ezt a félelmetes

fegyvert oly biztos erővel kezelte, hogy az ellen a vasas, a svalizsér védekezni sem tudott. Lova megvakultan ugrott félre a kaszaélként metsző karikacsapástól és a jámbor vasasnak is véres sebek fakadtak fel az arczán, a testén, a szemén, hogy kéztusára kerülván a támadás, a nyeregből már könnyű volt kivetni a tehetetlen osztrák liszteszsákot.

Vad erkölcsűek, rablásban, gyilkolásban, égetésben edzetek voltak ezek a szabadcsapatok, melyek azonban a ráczok alattomos, vérengző bandái ellen igen megfelelő ellenfelek voltak; noha e vakmerő, elszánt, a kegyetlenségig bátor szabad csapatok megállták helyüket nemcsak a harácsolásnál, hanem komoly ütközetekben is.

Midőn pedig a szegedi gerillák csapattja feloszlott, a tisztek, altisztek s a legénység közül sokan, a többség beállott a 104-dik honvédzászlóaljba, mely Szeged város költségén alakult és amelynek tisztikarát is mind a szegedi első polgárcsaládok fiai közül nevezték ki. Zsiros haju öreg pusztai magyarok, hetyke polgárifjak, diákok, családapák, mind oly lelkes tüzzel csoportosultak a szegedi 104-dik zászlóalj selymes zászlaja alá, hogy Szeged hazafias magyarsága példaként említhető, mert más gyalog, lovas zászlóaljokban is százával

és százával szolgáltak a szegediek, akik vérüket, vagyonukat, csüggedés nélkül, a legrettebb tulipántos ládafiókokat is kinyitva, áldozták a szent magyar szabadságnak oltalmáért.

A szegedi 104-dik honvédzászlóalj komániái olyanok voltak, hogy ezekben gyakorta az apák egy glédában állottak a fiaikkal. De némelyik csákó alól kifehérlött a nagyapóknak lenge fehér fürte is.

(Tisztikar és legénység.)

A szegedi zászlóalj kitűnő parancsnoka Földváry Sándor őrnagy lett, a váczai hős Földváry ezredesnek a testvéröccse. Schmidt Ferdinánd, Molnár Márton, Pataki János, Biszinger Nándor voltak a századkapitányok. Várady Ignác, Réh Ferencz főhadnagyk, Szilber Lajos, Poór Mihály, Hódi Lajos, Korda Benus, Szilber Ferencz, Veliatsa (?) János Zsótér Antal hadnagy képezték a tisztikart, melynek tagjai voltak még Sükei Károly főhadnagy, mint az őrnagy segédtszjtje és hadnagy Vastagh János, mint élelmezési tiszt. Ezek az őrnagy kivételével mindannyian szegediek voltak.

Csatatűzben kipróbált volt a tisztikar, de

mondhatni, hogy az altisztek az őrmesterek, káplárok, őrvezetők még edzettebbek, gyakorlottabbak voltak még a tiszteknél is, mert sok oly intelligens fiatal szolgált itt az altiszti munderban, mint Korpási Menyhért, Magyar János, Várady János, Torna Imre, Virág József, Somogyi János és még többen ilyenek, a kik iskolázott suhanczok lévén, értelmes, ügyes, megbízható és bátor vezetői voltak a szegedi honvédeknek, kiknek a sorába bánáti sváb fiut is számosat besoroztak. Kékszemű, piros arczu bánáti svábfiukat, kik mint engedelmes, tanulékony, kitartó és vidám katonák, szintén a jobb elemeit képezték az ujonnan felszerelt zászlóaljnak.

Mondhatni azért, hogy az 1849-dik év tavaszán felszerelt zászlóaljak közül a szegedi 104-dik zászlóalj a jobbak, a felszereltebbek és fegyelmezettebbek közül való volt. Katonái nem hoztak szégyent arra a selyem hadizászlóra, melyet nagy ünnepséggel szenteltek fel a szegediek és mely zászlónak Korda Jánosné, nemzetőri ezredesné volt a zászlóanyja.

Néhány epizódot elmondok, melyek ezen zászló selyem szálaihoz fűződnek.

(Eldobott zászló.)

A hegyesi tüzérségi ágyuharcz után retirált az ellenség. Amely hadtestbe a szegedi zászlóalj be volt osztva, annak az oroszán bátor Guyon vezér parancsolt. Szikicsig követte a hadtest az ellenséget, itt tábort ütöttek. Három napig táborozott itt a honvédtábor tarló földeken. Learatott kévékből, aranszemű buzakalászból vetett magának fejedelmi ágyat a honvéd baka.

Egyik lanyha nyári éjszaka épp szolgálatban volt Zsótér hadnagy. Éjjel két óra felé járhatott az idő, mikor már halványulni kezdeti a csillagok ragyogása. Földre dobott buzakévéken heverészett a hadnagy, úgy lehet a csillagok járását ügyelte, mikor ropogni kezdett az előőrsi vonalon a fegyver.

Ellenséges hadtest támadta meg a honvéd tábort. Alattomosan masiroztak elő. Véltek, hogy meglepven, szétugrasztják a honvéd tábort. De az előőrsek vitézül tartották magukat. Felfogták, feltartották az ellenséges hadoszlop első támadását, míg az alvó tábor rendezkedett és pár órai kemény tusa után, győzelmesen viasszasoritották az alattomos ellenséget. Az futva menekült Titel felé. Csak

a Ferenczsatormánál hagyott vissza áldozatként 300—400 főnyi csapatot, pár ágyut, hogy ezek itt a hidat felszedvén, tartóztassák az átkelésben az üldöző magyar sereget.

Ezen szikicsi csatában történt, hogy a gyáva zászlótartó eldobta a zászlót, de amely drága lobogót Schmidt Ferdinánd kapitány, helyettes zászlóaljparancsnok felragadván, úgy vezette döntő rohamra a csapatot. De megsebesült a vitéz kapitány. A czombját lőtték át. Ugyanekkor a zászlóaljból még négy tiszt ur sebesült meg: Milkovics Gergő hadnagy, Sükei Károly főhadnagy, zászlóaljsegéd-tiszt, Varjasi hadnagy és Pataki János kapitány.

Az eldobott zászlónak a becsülete meg volt mentve. A golyók össze vissza tépték a suhogó selyem lobogót.

(Guyon tábornok veritélete.)

A rettenthetetlen Guyon tábornokot felharagitották a rácok. Egyik faluban lesből reálövöldöztek az ő kedves portyázó huszárjaira, azokra a nagybajuszu, marczona öreg huszárokra.

Goszpoditze alatt mulatozott ekkor a magyar tábor. Zsótér hadnagy Guyon tábornok

sátora előtt nagy csoportosulást látott, több tisztársával együtt kíváncsiságból odasietett. Ekkor szemtanui voltak a haragos branyiskói hős véritéletének.

A vezér sátora előtt tizenkét marczone rácز térdelt. Sorban térdepeltek egymás mellett. Guyon haragosan sétálgatott előttük és tolmács által faggattatott két 8—11 év körüli rácز fiut, hogy a tizenkét marczone rácز közül melyik lőtt az ő kedves huszárjaira.

A halálra rémült fiuknak nem vehetvén szavát, a vezér egy szakasz vadászt parancsolt elő. És midőn a vadászok töltött, felhuzott fegyverekkel előállottak, Guyon a térdelő ráczok közül megkapta a legfiatalabbat. Egyet fordított rajta s odadobta a vadászok fegyvere elé. A vadászok rögtön agyonlőtték a ráczot.

Most a dühös vezér, mintha semmi sem történt volna, újból kérdést intézett a holtra rémült ráczgyerekekhez. A gyerekek most sem adtak kielégítő feleletet. Így a dühös vezér hosszú bozontos hajánál fogva újból kihúzta sorból egy fiatal ráczot. Ezt is a vadászok elé lökte, akik agyonlőtték a ráczot, aztán még egy harmadikat is . . . A többi öregebb embereknek aztán megkegyelmezett Guyon vezér. Mérgesen bement a sátorába. A ki-

lencz ráczot pedig felszállították a szegedi várba.

Iszonyu jelenet volt az. A halálveríték kiverte a ráczok arczát, akik reszkettek, orditoztak, mikor három társukat ott előttük agyonlövötte a vezér, akinek hidegvére elrettentő volt. Nem kell azonban elfeledni, hogy ezen verítélet oly ellenségekkel szemben történt, a kik képesek voltak borzalmasan megcsonkitani a védtelen honvéd sebesülteket is.

(Vesztett csata a mussulini sánczoknál.)

Mussulin Titel közelében fekvő falu. Dél-Magyarországnak ez azon része, hol ekkor több volt a mocsár, mint a szárazföld. Itt terjengtek azok a nagy folyómenti vad mocsarak, melyekbe a vadállatokon, vadmadarakon és üldözött betyárokon kívül csak ritkán mert betévedni más valaki.

Mussulin falut szintily süppedékes mocsarak környezték. A falu alja erős földsánczczal volt elsánczolva. Ide egyetlen országut vezetett, melynek szigorú kapuja volt a földsáncz. Ez ágyukkal, sorkatonasággal egészen meg volt tömve.

Az erős sánczot csak a keskeny országúton lehetett megtámadni. Jobbról balról süp-

pedékes mocsár terült el, melyen legfeljebb a vadmadár, ha keresztül repült volna.

Guyon tábornok ennek a sáncznak a bevétele is megkísérelte. Keskeny uton haladtak előre a honvédek. a 104-dik zászlóalj katonái. Már előttük feketéllett a sánczhalom, de mint nyári időben a sűrű jégeső a mocsárban, úgy bugyogtatták a hulló kartácsdarak az országut mentén a mocsaras vizet. Mint valami sebesebb jégeső, úgy pattogott a golyó, a kartács. Sok bátor, sok büszke honvéd véresen, sebesülten bukott az országutról a mocsárba, más testek ismét az uton hullottak halomra. Ezen iszonyu fegyvertüz elől kénytelen volt visszahuzódni a támadó honvédség.

E nem sikerült roham után az ágyuk még délig bömböltek. Délután újabb rohamot vezényelt Guyon tábornok. Vissza húzódtak ezek a csapatok is. Ekkor látták, hogy a reggel elesett nagy, nehéz sebesült honvéd katonák holttesteik fej nélkül, iszonyuan megcsontva heverték szerteszéjjel az országuton vagy pedig a bűzös mocsarakba beledobálva. Ilyen gaz ellenség ellen is kellett katonáskodni a derék honvédeknek.

(Tábori őrsön a szunyogok között.)

Éjszakára Zsablya alá huzódott vissza a sereg. Zsótér hadnagyot előőrsi parancsnoknak kirendelték. Az előőrsi szolgálat rendszerint veszedelmes, de ez inkább kellemetlen volt. Szerezsánok, a pantallós osztrák katonák, a vasasok nem háborgatták meglepő támadásaikkal a kiállított őrszemeket. A lövöldözés felől pihenhettek volna a katonák, de nem a mocsaras vidék vérszomjas férgeitől, zümmögő rovaraitól.

Az előőrsi csapat a Tisza felőli erdőben foglalt állást. Mocsaras vidék ez. De mint a felhő, oly sűrűn rajzott itt a szunyog és a többi kellemetlen, apró szárnyas mocsárvidéki féreg.

Annyi volt itt a szunyog, hogy alig láttak tőlük. Valóságos kinzó ördögei voltak az őrtálló honvédeknek.

A főőrsön egész éjszaka tüzeltek, füstöltek Zsótér hadnagyék, de még így sem igen tudtak szabadulni a mocsár ezen éhes, falánk férgeitől. Még a föld is ellensége volt itt a honvédeknek.

(Ágyuszó a pusztában.)

Már ekkor Szeged felé masiroztak a honvédek. Futár hozta a hirt, hogy Szeged alatt lesz a nagy ütközet az egyesült orosz német hadakkal. A zentai tanyák között pihenés végett megállottak. Délelőtt tíz óráját lehetett az idő, amidőn hatalmas bődülés riasztotta fel a pihenő honvédeket. Olyan morajlás támadt, mintha valahol messze, messze óriási nagy ágyut sütöttek volna el.

A honvédek felriadtak. De ellenség nem mutatkozott a közelben sehol. A megriadt katonák egymástól kérdezgették:

— Honvéd pajtás, mi volt ez? . .

Nagykanizsán megtudták az óriási dörrenés valódi okát. Nem ágyuszó volt az, hanem Ujszegeden robbant fel egy raktár. Zsótér hadnagy apjának, az öreg Zsótér urnak hatalmas nagy magazinja, melyben mintegy 200 mázsa puskaport raktározott be a magyar kormány. A hadifoglyok töltéseket készítettek itt. Felbérelt ellenséges kéz azt az épületet robbantotta fel. Pár száz ember elpusztult. Ennek az óriási robbanásnak a dörejét hallották a zentai tanyák között a honvédek. Ezen szomorú jel vezette a rongyos, poros, eltikkadt,

halálra szánt vitézeket Szeged felé. Besötétedtek a végveszedelem napjai szegény Magyarország felett.

(Szomoru bucsuzás.)

Menekült már minden élő ember Szegedről. Egy keddi napon a városháza előtti kövezett téren masiroztak a tiszai hidhoz a honvédek. Zsótér hadnagyot itt az apja és Andor bátyja megállitották. Utóbbi köpönyegbe burkolódzott. Öreg Zsótér ur megfogta hadnagy fiának a kezét, csak ennyit mondott:

— Isten áldjon meg!

Aztán elfordult. Törölte a könnyeit. Zsótér hadnagy még biztatta az apját, hogy mihelyt megállanak, rögtön haza megy a házhoz.

Apja nem szólt semmit, csak lépegetett a csapat mellett. Midőn azonban a hidon Ujszegedre átértek a honvédek, Zsótér hadnagy hiában kereste az apját, elmaradt. Andor bátyja azonban velök tartott. Komor, szomoru volt, tőle kérdezte tehát:

— Hát te mit akarsz itt Bandi?

A katonák, az alantasabb tisztek még ekkor nem voltak tisztában a reájok várakozó nehéz sors, dicstelen végveszedelem felől, hogy hiába küzdöttek eddig. Meglepetve hal-

lották tehát a Zsótér Andor feleletét, aki zokogásra fakadt, mondván :

— Öcsém! Minden elveszett! Mindennek vége van. Megbukott a szabadság. Megyek veletek. Az lesz az én sorsom is, a mi a tietek . . .

Ekkor Andor ur szétcsapta a köpenyét magán és látták a katonák, hogy tetőtől talpig fel van fegyverkezve.

Szomoru mars volt ez. A szegedi katonától és testvérétől csütörtökön mégis elbucsuzott Andor ur, ekkor a Gyála és Szentiván közötti gyepestéren táboroztak a honvédek. Zsótér Andor elment Makóra, ahová hallomás szerint családja menekült.

Ugyanaznap megkezdtek a német és muszka hadak a honvéd sereg üldözését.

(A zászló becsületéért.)

Viszálykodás, bomlás már megmételgettek a magyar seregeket. A régi lelkesedést a csüggedés váltotta fel. A tisztek elhagyogatták századaikat.

Az ellenséges tulerő kierőszakolta az átkelést a Tiszán. Ösmert az ujszegedi csata lefolyása. Még egyszer utoljára vitéz kardját megvillogtatta a rettegett magyar huszár. Bra-

vüros. Összezsapások történtek. Dörgött az ágyu, ropogott az apró fegyver. Aztán a kedvtelen, csüggedt sereg feladta a vérrel áztatott állást. A hadirend felbomlott. Kezdődött a menekülés. A pusztá életnek az önző megmentése.

A tisztek a legénységnek amely részét együtt tudták tartani, azokkal lassan, rendben vonultak hátrafelé. Éjjel 11 órakor már Besse nyőn voltak. Vacsorálni nem igen volt mit. A német-muszkahad is nyomon követte a sereget. Pihenésre vem engedett időt.

Csatadon a főzőkotlákból kilövdözte az ellenség az ebédet. Nem sajnálták a honvédtől az ágyugolyót. De Kis Becskerek alatt még egyszer állást foglalt a hadtest. Itt reggeli egy órától éjféli 11 óráig tartott az elkeseredett, irtózatoss halálharcz. Roppant ágyuzás és tuskodás után újból elveszett a csata. Ez volt az utolsó. Ezzel együtt fel is bomlott a seregrend. Ment, ki merre látott. Jó szerencsére bízták sorsukat.

(Menekülés közben)

A 104-dik zászlóalj Lugos alatt szállott táborba, ahol 5 napon keresztül kisebb nagyobb csapatokban szedelőzködtek, gyülekez-

tek a vert magyar hadak. A honvédekre bőjtő napok voltak ezek. Rendes ételmezésről többé szó sem volt. De aztán ismét hurczolkodni kellett, fel a facseti zord hegyekbe. Már akkor az a csapat, amelyhez Zsótér Andor tartozott, csupán 90 honvédből s 9 tisztből állott. Ezek a legények megfogadták, hogy nem hagyják el tisztjeiket, de követik őket. Megosztják sorukat.

A menázsi itt már teljesen vegetáriánus módszer szerinti volt. Zsótér hadnagy Miska nevű katonalegénye hordta a zöld, fejletlen kukoriczát, mely azért sütve igen ízlett. Aztán éretlen szilvát is találtak mindenütt. Meg savanyu kökényt. Oly nagy volt a nyomor, hogy Zsótér hadnagy, mint mondja, bárha tiszt volt, mégis kenyeret nem látott azon idő óta, amely végzetes napon Szeged alatt megverték a honvéd sereget. Csak Nagyváradon jutottak kenyérhez. Pedig mikorra oda elvergődtek, abba teljes 3 hét beletelt.

Napirenden voltak a legvéresebb kalandok. Gyujtogatások, rablógyilkolások, mert hisz az éhes ember kevéssel szelidebb a fenevadnál. Soborsin alatt az erdőben elásták a hadipénztárt és a tábori ágyukat, mert ezeket már nem bírták a folyón keresztül czipelni. A né-

met sereg fegyveres kopói pedig nyomukban voltak.

Facsétón hallották meg a szomorú, lesújtó hirt, hogy Görgei Világos alatt lerakatta vitéz, fegyelmezett 25,000 főnyi seregével a fegyvert. Személyes gyűlölködése annyira elvakította e fővezért, hogy Kossuth elleni gyűlöletében képes volt feláldozni hazáját, bajtársait, szép seregét, a legvitézebb magyar huszárokat.

E hír vétele után Facsétón még hadi gyűlést tartottak a vezérek. De a legénység nagyobb része már többé nem hallgatott rájuk. Árulástól féltek mindenben. Egy rész elindult Világos felé, más rész Arad, Boros-Jenőnek. Ezeket mind el is fogta a német. Egy kisebb, elszántabb csapat pedig Bemmél, Kmettyvel, Guyonnal kibujdosott nagy Törökországba, ahol annyi nemes magyar vitéznek, árva bujdosóknak, szabadsághősöknek csontjai porladoznak jeltelen sirokban már a Tököly, Rákócziak szabadságküzdelsei óta.

(Móczok országa.)

Zsótér hadnagy és tisztársai a hűségesebb legénységgel más utat választottak. Azt határozták, inkább a muszkáknak adják meg magukat, mint a gyűlölt osztrákoknak.

Azért bujdostak Zarándmegyébe, a »móczok országába«. Zord hegyvidéken, elvadult őserdőkben, a kegyetlenségökről híres móczok földjén így bujkáltak egész Béldig, ahová lerongyosodva, majdnem félmeztelenül érkeztek. Ennek daczára baj nélkül vergődtek keresztül az ellenséges indulatu nép közt. Béldtől már enyhült, szelidült a vidék. Mignem tovább haladván, feltűnt a bujdosó honvédek előtt a szalontai híres torony, de az orosz sereg kiállított előőrsei is.

(Emberséges muszkák.)

A rongyos, elgyötört, kifáradt menekültek, bujdosók minden rosszra elkészültek. Azonban a muszkák emberségesebbek voltak, mint több századéves szövetségeseink, a németek. Barátságosan fogadták a bujdosó honvédeket. Csupán a fegyvereket, lovaikat szedték el tőlük. De bántódásuk nem esett, sőt a város alatti táborban becsüleles muszkamódra meg is vendégelték a kiéhezett honvédeket. Majd erős fedezet mellett Nagyváradra kísérték be a bujdosókat. Ott volt a muszka főhadiszállás. Itt a tiszteket a muszka a városi polgároknál szállásolta be. Azonfelül a tisztek még öt rubelt is kaptak. Ezt a kedves barát-

ságot a muszka megtette minden magyar tiszttel. A legénységet pedig a város alatti fő-táborba helyezte el és élelmezte a vadnak híresztelt muszka . . . Míg a német táborban a szegény honvédeket ütötték, verték, éhezttették, sanyargatták, szidalmazták és csapatonként hajtották le Olaszországba a szerencsétleneket.

Megtörtént Nagyváradon az is, hogy amidőn a lerongyolt honvédtisztek történetesen valamely vendéglőbe vetődtek, hol muszka és osztrák tisztek vegyesen ültek az asztaloknál, a muszka tisztek, mintegy tüntetésül, asztalukhoz ültették a rongyos honvéd tiszteket. Azokkal mulatoztak, a durva, henczegő osztrák tiszteknek nagy boszuságára.

Zsótér hadnagy jól tudván németül, ilyen alkalommal összebarátkozott a nagyváradi orosz hadtesparancsnok segédtsíztjével, aki liflandi születésű orosz-német nemes tiszt volt. Minden este együtt vacsoráltak. Ezen fiatal nemes rendkívüli barátságosan érzett a magyarok iránt és ő figyelmeztette Zsótér hadnagyékat, jó lesz menekülniök Nagyváradról, mert ha a muszka hadtest helyére bevonul Nagyváradra a német hadtest, akkor sok üldözésnek lesznek kitéve a magyar tisztek.

Azonban Jósa Péter nevű megyei főnök nem akarta kiengedni a város területéről az oroszok által elfogott honvédeket. Ekkor a honvédek és honvédtisztek tömegesen felkeresték az orosz hadtest parancsnokot, aki kérésükre elrendelte, hogy »térítvény« mellett elmehetnek oda, ahová valók vagy ahová épp menni akarnak. Lehet, mert gondolta, hogy a német ugyanis csak megtalálja őket.

(Kaland a kondorosi csárdából.)

A muszkák Vastagh János hadnagynak, az élelmező tisztnek, aki szegedi fiú volt, a fogságban is meghagyták a kocsiját és két lovát. A szabadulás után erre pakolóztak fel a szegedi tisztek kilenczen. Kossuth bankó bőven volt a bugyellárisban, de annak már a papirbecse sem volt meg. A muszka rubeleket azonban még Nagyváradon elferblizte a társaság.

Most már felderült a kedve is a fiatalságnak, mióta tudták, hogy nem Szibéria lesz a »menetirány.« Tréfálkozva, de éhesen, falat eleség nélkül érkeztek el az Orosháza és Vásárhely között fekvő kondorosi pusztára, a hol csárda is van. A nevezetes kondorosi csárda. Már ekkor nagyon megéheztek honvéduraimék.

Elhatározták, hogy szerencsét próbálnak. Behajtottak nagy bátran a csárda udvarába. Egy éltes korcsmárosné asszony volt otthon. Tehát parancsoltak mind maguknak, mind lovaiknak élelmet.

Jószivü magyar asszony volt a csaplárosné. Sütött, főzött azonnal hatalmas magyar ebédet. De míg főzte az ebédet, folyton siránkozott a szegény tiszturak sorsa felett. Szegény tiszturaimék pedig ebéd közben ugyancsak villogtak össze, hogy mi is lesz majd a fizetéssel, mert nem volt náluk csak egy árva német krajczár sem.

Végre, midőn jóllaktak, nekifohászkodott az élelmes és furfangos Vastagh hadnagy, nagy bátor szóval, nagy méltóságos képpel így szólította a jó öreg nénét:

— Kedves nénémasszony, tud-e visszaadni aprópénzt egy német 10 forintosból?

— Nem kell nekem fiaim, lelkem! Hogy az Isten verje meg azt a német bankót, mert én be sem piszkolom vele a kezemet, mondta a néni, nem is gondolván, hogy ezen szavával mily terhes követ emelt le a tiszturak szívéről, akik egész nekividámodtak és a szíves ellátásért 25 Kossuth forintot fizettek a néninek. De az meg is örült nagyon a jó magyar pénznek.

(A honvédvilág vége.)

Pénteki nap déltájban robogott a honvéd tisztí fogat a szegedi »kis kaszinó« elé. Itt leszállott a kocsiról Zsótér hadnagy. Hazament nagy rongyosan, piszkosan az atyai házhoz, hol édes anyja már elveszett fiaként siratta. Ez azonban örömnapi volt a családban. De aztán beköszöntöttek végnélküli hosszú sorban a szomoru, nehéz napok. Elmúlt a szép, a dicső »honvéd világ«, utána ami következett, az a gyűlöletes, zsarnoki átkos, nehéz emlékű világ, örökre sötét lapját képezi a magyar nemzeti történetnek. Ezt a világot »zsandárvilágnak« szokták nevezni.

VI.

(Hogy nevelődött a honvéd?)

A 48-as honvéd bizony nem a kaszárnya udvarán, a parádéplaczcson nevelődött, fejlődött a világ első katonájává, hanem a csaták tüzeiben, a harc véres fortélyai között.

Lám itt van a Bárkányi Antal esete is. Ma öreg szegedi polgár. 48-ban még 17 éves alig volt, már is fejére nyomta a honvéd csákt, mit később hetyke tollas kalappal cserélt fel. Mert a gyalogos honvéd zászlóaljból áttették a honvéd vadászokhoz, ama honvéd vadász zászlóaljhoz, melyet vitéz parancsnoka után »Bandisz vadászoknak« tiszteltek a bácsbányai magyar táborban. A vadász őrmesteri hármas pertlit is elnyerte a Bandiszok között Bárkányi.

Bárkányi 48-ban keddi napon csapott fel a honvédek közé. Mindjárt be is vitték a szegedi várba. Családja azonban aggódott miatta. Bement tehát másnap utána a várba

az ügyvéd bátyja, az volt szándéka, hogy kiszabadítja a szolgálatból e fiatal testvért. Hiába járt. Ugy mondta az egy napos honvéd:

— Bátyám! Már csak szégyenletemben sem mennék haza.

Nem is ment. Sőt következő pénteken már szállította is zászlóaljukat a gőzhajó Nagy Becskerek felé, hogy a többi magyar seregekkel egyesülve felvegyék a harczot az ádáz, szilaj szerviánus és rácz hordák ellen. Lelkesen indult a csaták iszonyúságai elé a tapasztalatlan, fiatal sereg; noha még azzal sem igen voltak tisztában, miként kell lőni a nehéz fegyverrel. Miképp kell tölteni, a töltenyt elszakítani . . . Megtanulták.

A haza imádás, a nemzeti szabadság rajongó védői, a világ első katonái, a honvédek ekkép nevelődtek, nem a kaszárnyák dohos falai között, nem a parádéplacczon, hanem ádáz csaták viharzása, véres fortélyai között. Ámde gyerünk tovább.

(A honvéd nem hal meg.)

Ámde aztán halhatatlan is marad a honvéd, a honvéd név. Hazai földből meritették nagy erejüket, hazai földért, fajunk, nem-

zetünk létéért küzdöttek ők. Ha valamelyik elpusztult e csata mezején, pedig mennyi ezer odapusztult, nem búsan, nem szomorkodva emlegették nevét. Hanem büszkesége volt a családnak a névtelen hős emléke. Mert akkor nem haltak meg az emberek, a honvédek, hanem úgy mondták, hogy a Pista vagy Jóska elveszett . . . Áldott föld, imádott föld zárta siri keblébe, mely szép virágokat fakasztott sirján. Ezzel hálálta meg a föld azt a véres harmatot, azt a hulló vércseppeket, mely a honvéd vitézek szívéből hullott a magyar rögökre.

(Kiss Ernőnek muzsikál a banda.)

A magyar földesurak között az egyik leggazdagabb, a Hannover huszárok gavallér ezredese, Kiss Ernő honvédtábornok volt. Mesés dolgokat beszéltek gazdagságáról, gavallériájáról. Még a táborban is cigánybanda járt vele.

Bárkányi, ekkor már tizedes, mint tábori postás 48-ban, egyik szeptemberi éjszaka levelet vitt a vitéz huszárnak. Kiss Ernő hadiszállása ekkor Tóth-Aradácson volt. A gyöngélovu rácz fuvarost még puska tusával is biztatgatta Bárkányi tizedes, hogy gyorsabban

haladjanak. Mégis beesteledett, éjszakára vált, mire a messze táborból a tóth-aradácsi hadi szállásra beérkeztek. Gyöngye lovacskaíi voltak a rácznak. Mindegy. Mégis baj nélkül megérkeztek.

Bárkányi azonnal kereste Kiss Ernő vezért. Földszintes, közönséges paraszt házhoz utasították. Ámde messze világított a parasztház ablaka. Onnét muzsikaszó zengett ki. Mikor Bárkányi jelentkezett és a vezér elé az alacsony szobába bevezették, akkor látta, hogy Kiss Ernő a tisztjeivel magyarosan mulatoz. Nagy kupákban állott a bor az asztalon. A tiszturak szilaj jókedvűek voltak. Győzelmi tort tartottak, annak az örömére, hogy szétverték a ráczoikat. Kiss tábornok az asztalfőn könyökölve mélézött. Fejedelmi kastélyok ura az alacsony földes, paraszt putriban elandalodva hallgatta a cigányok tüzes zenéjét. A banda a banyekemencze mellett szólt, mikor Kiss Ernő Bárkányi tizedestől átvette a postát. Pihenjt parancsolt neki, nagy tábori ezüst pohárba maga töltött az öreg kupából bort, maga kínálta meg a fiatal honvédet:

— Igyál fiam! jó magyaráti. . .

Olyan finom bort, olyan tüzes bort azóta sem igen ivott Bárkányi. Szinte szikrázott ez

a bór, a mit vitéz Kiss Ernő saját kezével töltött a messzelyes nagy tábori ezüst pohárba. A banya kemencze mellett pedig bús öreg magyar nótákat húzott a banda. De gyönyörűen cifrázta az is. Nem hiába, hogy Kiss Ernőnek húzta az okos czigány.

(Nincsen semmi.)

A ráczok között azonban mindvégig ez a csunya szó járta. Az »M« betű járta az éhes honvédek szerint, kik ha valami faluba érkeztek, a ráczasszonytól hiába kértek enni, csak azt felelték rá:

— Nincsen semmi sem!

Ilyen volt a rácz. A sváb, az szívesen szolgált a honvédnek. Egyik faluban is megtörtént, ahol trászporttal mentek keresztül Bárkányi tizedesék. Ráczok mulattak a nagy korcsmában. A vadászok hiába kértek ennivalót, a ráczok még csufolódtak is velök. Mire a vadász bajnétot kirántván, kiverték a csárdából a ráczokat. Bezzeg lett egyszerre minden. Csirke paprikás . . . Reggelig mulattak itt. Csak másnap szolgált nehezen a marsolás. Kótyagos fejfel duflásan nehezedett a vadászokra a mars. Az ilyen marsot nevezték aztán dufla marsnak. Miközben ha feltolták az

állukról a rohamszíjat, finoman ízlett a hadfinak a markotányos által csinált »frakli pálinka«.

(Gefreiter Majoros.)

Gefreiter Majoros a régi csontos, bagós sorhad bakák tipusa volt. A szabadságharcz előtt 17 évig szolgált a Wáza gyalogezredben. Tizenhét évig, mint közbaka fogyasztotta a komisz hadi kenyeret. Kitartó vén katona volt. Tizenhét évi szolgálat után megérte, hogy midőn a hazafias Wázák a haza Szűz Máriás zászlója alá állottak, az öreg katonára is elkövetkezett a kiérdemelt előléptetés. A honvédszászló alatt előléptették valóságos őrvezetővé. Nem sokáig örvendhetett az öreg a »gefreiteri« nagy rangnak. Ha élete komisz élet volt is, halála hősökhez méltó halál volt. A vén bagós katona, a honvédsereg tipikus gefreiter Majorosa ott esett el a karlovitzi csatamezőn, a magyar haza földjéért, a magyar nemzeti szabadságért küzdve.

(Rajtavesztett kémek.)

Mert kerültek a haza földjén ilyen gazemberek is, kik önző érdekből, az áruló Judás pénzéért készek voltak tulajdon magyar hazá-

juk, a magyar sereg ellen árulkodni. Egy ideig három zsidó kézi kereskedő, gyanusítás nélkül, szabadon járt s kelt portékás ládikájával a Perczel seregében. Nem is igen ügyeltek rájuk. A honvéd mindent talált a bűvös ládikájukban, a mire csak éppen szüksége van a táborozó katonának. Hanem Kula-Verbász táján kiderült, hogy tűnél, czérnánál, pálinkánál veszedelmesebb portékával is kalmárkodtak ők. Ők liferálták a magyar sereg állapota, mozdulatai felől a titkos értesítéseket az osztrák vezérnek. Hanem rajta vesztettek. Kula-Verbásznál a honvédek rajtacsípték a gaz kufárokat, mikor az árokba hasalva jegyezgettek, rajzolgattak a honvédsereg és a honvédtábor felől.

Siralmas végre jutottak rút eljárásuk miatt. Ezután még csak három órára terjedt az életük. A hadbiróság irgalom nélkül agyonlövötte a három spion. Minő dicstelen halál.

(Fehértoll a csákó mellett)

Fényes diadalok puskaporfüstös emlékei tapadtak a bánatban lobogtatott honvédzászlókhoz. Szent Tamás rég vivott sánczát beveszik. Földváry Sándor őrnagy ragadta kezébe a Szűzmáriás honvédzászlót. Egymaga ugrik a

sánczra és a szegedi fiuk elszántan nyomulnak utána. Hiába küzd kétségbeesetten, vadul orditozva a rácz. Déli 12 órakor, már elpusztult rom a »szerbek őre«, Szent Tamás. Mintegy 3000 halott borítja a csatatért. A huszárok pedig a Basa vizébe kergettek bele 2000 főnyi ráczot. Az írás parancsa itt beteljesedett, borzalmasan beteljesedett a parancs, mert a véráldozatot megvették a magyarok, a ráczok kegyetlen pusztításaiért.

Csurog, Káty, Goszpodice, Basahid, Melencze, Uzdin, mind a honvéd fegyverek diadalát jelenti. Mikor Basahidánál győztek a honvédek, a győzelem jeléül fehér tollat tűztek a csákóhoz, de futott a rácz . . . Melenczénél éjszakai csatát vívtak. A ráczok itt nem kértek par-dont. Azt üzenték vissza a parlamenti hirnököktől, hogy az utolsó csöpp vérig védekeznek. Perczel két hosszú kazlat felgyújtatott akkor a huszárok által. Egyszerre lőn világosság. A kazal lobogó tüzfényénél, mint a megriadt nyulak, akkép szaladgáltak a ráczok. A honvédek úgy lövöldözték őket, mint a nyulat. Ilyen iszonyu a háboru. De aki a hazája ellen támad, nem is érdemel az kiméletet. Az akasztófa az olyannak a legméltóbb bére.

(Diszmenet Pancsovánál.)

Perczel tábornok dicsősége tetőpontján akkor állott, mikor az uzdini diadalmas csata után bevonult Pancsovára. Annyi fegyvert, annyi katonai felszerelést hagyott itt a futó ellenség, két honvéd zászlóaljat felszereltek belőle. A szervianus ráczok kocsin menekültek tovább. Ekkor a banda magyar indulókat játszott a város alatt és a honvédek diszmenettel úgy vonultak fel. Virágos jókedve volt a honvédségnek. Hus is került bőven. Bor is volt olyan, hogy szinte szikrázott. Elsőbb való napokban 8000 darab birkát zsákmányoltak a ráczok hadától és még két darab 24 fontos ágyut is. Erről eszembe jut a szegedi gerilla vezér, a betyár Rózsa Sándor Strázsa melletti vitézkedése. Ez a csata még 1848 november havában vivatott. Földváry Károly, a szegedi pirossapkások parancsnoka, itt csavarta ki a fegyvert az óriás szervian kezéből, mire azok elfutottak a dicső honvédek véres szuronyai elől. Ebben a csatában Rózsa Sándor is részt vett. Egymaga 12 ellenséget ölt meg. Ötöt agyon lőtt, hetet karddal kaszabolt le és egész nyáj birkát, nagy gulya szarvasmarhát, ménes lovat és csürhe sertést hajtott a verseczi tá-

borba. Lám még a pusztai betyár is mire képes, ha hazáját igazán szereti. A hazai föld szent szeretetétől nemes fénybe borul még az utonálló zsivány lelke is.

(Ég a kunyhó, ropog a nád.)

Ez a nóta, oly régi nóta már a szabadságharcz katonái is dalolták. Érdekes esemény fűződik ehez a nótához. Mikor a Titel alatti ostromtábort elhagyván, kocsikra ültek és Ujvidék alá igyekeztek a honvédek, ekkor történt, hogy nádkunyhóikat, melyekben tábo-roztak, felgyújtották. Mint puskapor tűz lángja, oly ropogó, futó tűzlángba borult a nádkunyhós tábor. Miközben lobogott a láng, ropogott a nád, távozó honvédek ezt a nótát dalolták:

Ég a kunyhó, ropog a nád.

Szorítsd hozzád azt a barnát.

A honvédtáborban eképp virágzott a költészet is.

(Perczel, mikor a messzelátóba belenézett.)

Nagy veszedelem támadt akkor, mikor Perczel tábornok a gácsi (kovácsi) erdőnél, Ujvidék mellett, a messzelátó csövébe belenézett. 13,000 honvéd állott szemben, mintegy

40,000 főnyi osztrák és ráczsereggel. Perczel szerencsétlenül mégis megtámadta a Jelassics főhadát. De veszedelmét csak akkor látta be, mikor a nagy ágyuzás közben a messzelátó csőbe belenézett és látta, hogy az erdő mögül miként rohan ki az Ottinger rejtett lovasdandára. Miként szárnyalja körül minden oldalról a meglepett gyalogosokat, a kik megszaladtak. Segítségükre hiába iramodtak neki a vitéz magyar huszárok. Perczel Mór tábornok nagy búsán ekkor kiáltotta:

— Fiuk! Az Isten áldjon meg! Pétervárad alá a nehéz ágyukkal.

Még másnap, harmadnap is szállingóztak a tüzérek, a furvézerek a nehéz ágyukkal a biztos táborba.

(Csikó Péter regimentjéről.)

1849. június közepe táján Bárkányi, mint transzport altiszt beteg, sebesült honvédeket kísért a szegedi kórházba. Ekkor ismerkedett meg a Csikó Péter regimentjével. Azon nevezetes olasz katonák voltak ezek, a kik Budavárát védelmezték, a bizonyos nevezetű Ceccopieri katonák. A magyarhonvédek a Ceccopieri nevet fordították át Csikó Péterre. Ezek az olasz katonák még Szegeden a császári egyen-

ruhájukban voltak, csak a sárgafekete diszitéseket tépték le a fecskeszárnyas fehér frakkról, a kék nadrágról. Honvédék szívesen barátkoztak Csikó Péter katonáival, mert róluk terjedt a hír, hogy Budavár ostromakor a lepedőt, a puskatust ők nyujtogatták le az ostromló honvédeknek, tört magyarsággal mondván:

— Tyere matyar! Tyere!

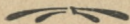
Csikó Péter katonáit aztán Budavár bevétele után Szegedre rendelték. Néhány fehér frakkos talián katonával Bárkányi is összebarátkozott a szegedi vár alatti egyik kis korcsmában. A hamisítatlan buczkai mellett annyira neki vidultak a honvédek, hogy nagy olasz-magyar barátságot kötöttek a Csikó Péter katonáival. Összefogózva járták a toborzó tánczot. Ámde az olaszok a honvéd atillát huzták magukra. Bárkányiék pedig a fehér fecskefarkos kabátot öltötték fel. És egymás kölcsönös nagy örömeire így pompáztak.

(Az utolsó győzelem.)

Hegyesnél július 17-én útoljára győztek nagy, komoly csatában a magyarok. Az osztrákok vesztesége itt a 700 katonát felülhaladta; aztán az átkos visszavonás, az árulás mind

mélyebbre ásta a robbanó aknát a hős, a dicső nemzeti hadsereg alatt . . . Majd elkövetkezett, hogy Görgei Világosnál gyilkos kezével felrobbantotta az árulás akna munkáját. A diadalmas csatahősök, a világ első katonái a honvédek züllve széledtek szét, akik elkerülhették az osztrák, a muszka rabságot. Bárkányiék Borosjenő táján kerültek muszka kézre. A muszka emberségesen bánt a vitéz honvédekkel. Bárkányi vadászörrmester azonban Új-Aradon elszökött tőlük. A két polyák katona, aki a kapuba őrt állott, bepálinkázott. És míg a pálinkás muszkák egymással veszekedtek, az élelmes honvéd kiosont a kapun.

Bárkányi később, több kalandok után Szegedre ért. Itt elcsípték. Benedek szörnyen gyalázta a fogoly honvédeket. Később az osztrák, Bárkányit be is sorozta, hanem kiszabadult. Azonban ennek a története már nem tartozik a szabadságharcz élményeihez. Az édes magyar hazára, az igaz magyar hazafiakra nehéz idők következtek. Csörgött a rabláncz. Bitófákat faragtak.

VII.

(Megjött a szabadság.)

Szép márczius 15-dikén, 1848-ban a Szeged alsótanyai Mátyás hidon dolgoztatott Király Imre hajóács több super társával. Már napok óta kint dolgoztak a pusztai hidon, biz így ők nem voltak tájékozva az ez időbeli országos nagy események felől. Ez nap is nyugodtan barkácsoltak, faragcsáltak egész délutánig. A szegedi hetivásár is erre a napra esett éppen. Délután a vágató kocsikon dalolva, nemzetiszin szalaggal, kokárdákkal felékesítve tartottak hazafelé a városból a tanyaiak. Egyik kocsit kíváncsiságból megállították a superok. Kérdést intéztek a vig magyarokhoz. Min buzdultak fel annyira? Mit jelent a mellükön, a kalapjukon az a nemzeti színű pántlika?

— Megjött a szabadság! Nem vagyunk többé rabok! mondták a vig magyarok, osztán elvágattak a pusztába könnyű kocsijukon.

Király Imréék ettől a magyarázattól csöppet sem okosodtak meg. Csak a kíváncsiságukat növelte. Hogy ugyan már miféle szabadság jött meg? Hogy ugyan már miféle rabságtól szabadult a magyar?

(Az öreg zsidó jóslata.)

A kíváncsiság miatt abba is hagyták a hidjavítási munkát a superok. A szerszámot a hónuk alá fogva bekoczogtak nappalkonyattájt a városba. Egész besötétedett, mire a városba értek. Ámde nagy volt itt a pompa, nagy volt itt az öröm. Nagy volt itt a kivilágítás. Még a szegénység ablakában is ott pislogott a mécs. A gazdagok számos ragyogó gyertya közé kiállították az ablakba Ferdinánd király képét is. Ki volt világítva az egész város. A piaczi téren ezrével zajgott a nép, mely ujongott jó kedvében. Itt osztán a superokat is felvilágosították a felől, hogy micsoda szabadság jött meg, már miért nem rab többé a magyar. Király Imre is megörült ennek a szabadságnak. Ilyen jó kedvében találkozott az ünnepi tömeg között egy öreg ösmerős zsidóval. Az öreg zsidó búsan szólitotta :

— Khirál bácsi meglássa, nem jó lesz ebből a nagy ürümből . . .

Akkép is következett. Nemsokára felbujtogatott rablógyilkos hadak, az osztrák császár tábornokaival, katonáival szövetkezve törtek a magyar hazára, hogy elrabolják a magyar nemzettől a szabadságot.

(Király Imre beöltözik Hannover huszárnak.)

Király Imre november hónap elején beöltözött a 2-dik huszárezred, a Hannover huszárok nyalka uniformisába. Őtet úgy sorozták be. Noha maga is elakart menni. Szerette ezt az életet, mert hazáját minden hecsületes magyarnak oltalmazni kell.

Hódmező Vásárhelyen öltözött be a Hannover huszárok szép ruhájába, a melynek tartalék százada állomásozott ott. Zathureczky kapitány ur parancsolt a századnak, az óbeszteriséget pedig a Hannoverek fölött méltóságos Kiss Ernő ezredes úr viselte. Az öreg Hannover huszárok többi századai lent állomásoztak Csákováron. Ott lent a délen viaskodtak a rácokkal, szerviánusokkal. Mert ők voltak az első magyar huszárok, akik rettegett huszárkardjukat a szervián. a gyilkos rácz vérbe megfürdették

A vásárhelyi tartalék század a tiszteken, néhány oktatón kívül leginkább fiatal ujonczok-

ból állott. Az időt oktatás, gyakorlatozás, lovaglás között osztották fel. A szép huszár ruha pedig, amit kaptak, a régi Hannover adjusztirung volt. Sárgafekete zsinórós kék dolmány, kék nadrág, piros csákó, világoskék mente, sárga gombokkal, fehér huszár köpönyeg. Fehér patrontás szijjak, lodung. Két rezes pisztoly, kovás karabély. A kard különféle fajta volt. Király Imrének még a régi széles, Mária Terézia idejéből való görbe kardot kötöttek az oldalára. A piros csákót azonban köznapokon mindig futrával behuzva viselték.

Ekképp beletanultak egészen a katona életbe. Csupán a német komandó sértette fiatal magyar ujonczok fülét.

(Rapporton Kiss Ernő előtt.)

Méltóságos Kiss Ernő ezredes ur még a kiképzés alatt megvizsgálta őket. Vásárhelyre jött. A regruták raporra jelentkeztek nála. Előadták nagy alázatossággal, a sarkantyut huszárosan összeütve:

— Méltóságos ezredes ur, mink mindnyájan magyarok volnánk, hát az a kérésünk, ne komandérozsanak minket németül . . .

Azonban a méltóságos ezredes ur reájuk förmedt:

—Ne okoskodjanak kendtek! Itt van ez a sok öreg huszár. Magyarok ugyan ezek is mindnyájan, de mit csináljunk velök, ha csak a német komandót értik. Azért több ilyen szót ne halljak, különben megtizedeltetem kendteket. Kehrt euch! Mars!

És a Hannoverhuszárezredben a szabadságharcz alatt legtovább fenmaradt a német komandó. Hiába, az öreg 14, 17, 20 esztendő-t szolgált huszárok szőrös füle ehhez volt hozzá szokva. Csak mikor már a muszka bejött, az ezred némely századához ekkor vezethették be a magyar vezényszót. Az ezred századai, osztályai különben szétosztva harczoltak a magyar seregekben. És az öregek mindenütt a magvát képezték a magyar szabadságharcz-beli lovasságnak.

(Tizenkét kopasz Hannoverhuszár.)

Még mikor Vásárhelyen tanyázott a tartalék század, egyik zord téli nap, Király Imre mint írást, olvasást tudó értelmesebb ujoncz, épp napos szolgálatot teljesített a pikét házban. Amikor egyszer a táborból 12 kopaszfejű öreg Hannover huszár érkezett oda. A lovukat el-lőtték az öregeknek. A vén bagós ősz huszárokat az időre rendelték be a tartalék század-

hoz, a míg újból lovat adtak alájuk. Zathureczky major, ki maga is régibb Hannover huszár volt, és még a ráczok elleni harczban nyerte el az őrnagyi rangot. Ő jól ösmerte valamennyit. Ösmerte a betyáros természetüket. Azért eképp ajánlotta a fiatal huszár napos figyelmébe az öreg kopaszfejűket:

— Király osztán jól vigyázzon kend ezekre, mintha csak rabok volnának. Mert ha ezek kienehetnek a városba, akkor egész hétig össze nem szedi kend ezeket a vén bűnösöket. Oda mulatnak. Olyanok ezek, hogy éjszaka még a szijkenő lakkot is ellopják és megiszszák, ha már más ital nincsen . . .

A vén kopaszfejű huszárokat, míg lovat nem adhattak alájuk, ki sem engedték őket a pikét házból, noha dohánynyal, pálinkával, borral, hussal mind az ujonczok, mind a vásárhelyi nép kedveskedtek nekik. És az öregek a stróhzsákon heverészve, a pislogó mécs mellett féléjszakákig, hajnalokig elmesélgettek a fiataloknak hadi kalandjaikról, élményeikről. Király Imréék soha nem hallottak ennél érdekesebb beszédeket.

A vén kopaszfejű huszárok mégis akkor örültek meg legjobban, mikor újból lóra ülhettek és visszamehettek az ezredhez, a csaták fürgetegei közé. Király Imre Zathureczky

kapitány urtól magától hallotta, olyan huszárok voltak ezek az öregek, hogy míg 3—4 ellenség nem támadt reájuk, addig nem is igen ügyitettek a veszedelemre. De akkor, mintha szikrázó menykővel csapkodtak volna, oly villámgyorsan, oly halálosan forgatták körül széles huszárkardjukat . . . Egy hoppra végeztek a támadókkal, mikor aztán a gazdátlan lovakat kaparitották el. Vásárt csaptak azokkal. Néha jó borra valóért is odaadták a lovat, ekkép mindig dúsan került pénzük a huszáros dinomdánomra.

(A huszárszázad állomást cserél.)

Karácsony után még mintegy két hétig tartózkodott a tartalék század Vásárhelyen. Ekkor parancs jött. Lóra ültek a huszárok, utra indultak az új állomáshely felé. Elparancsolták őket az erdős Szilágyságba, Szilágy Somlyóra. E marsolás változatosságothozott életükbe. Új népekkel, szokásokkal ösmerkedtek meg. Keresztül mentek 6 hajdu városon. Illatos szénát ropogtattak itt meleg istállóban a lovak. Disznótoros hajdu káposztával, borral, pálinkával szivesen traktálták a Hannover huszárokat a lelkes hajduk, a kik korábban egész lovas ezredet állítottak az önerejükből, az ön

fajaikból fel, a Bocskai huszárezredet, melyek a szabadságharcz vitéz huszárai között is derék, jeles nevet vivtak ki bátor, katonás, vitéz viselkedésükkel.

Székelyhidon még szomorú kaland is érte Király Imrét. Zathureczky major az ablakon könyökölt. Arra ment egy ember. Rezonérozni kezdett, szidalmazni kezdte az őrnagyot, hogy nem külömb ember ő nála. Lehet, részeg volt ez az ember. De az őrnagy kikiáltott Királyéknak, ki két huszár pajtásával épp arra ment, hogy fogják el azt az embert.

Nosza utána iramodtak a gyalázkodó embernek, de megszaladt ám az is. Mikor látta Király, hogy már nem éri utól, kardjával utána döfött. Olyan szerencsétlenül találta az embert a szúrás, hogy belehalt. Királyt azonban e miatt büntetés nem érte. Zathureczky major kimentette minden bajból.

(Békés téli kvártély.)

Mig másfelől Magyarország földjén teljes borzalmával, zordonságával és kegyetlenségével dult a téli háború. Élet s halál harcot vivtak a hadak. És elszántan, bátran küzdött a magyar szabadságáért a tulerővel. Ágyú dörgött, puska ropogott, csörgött a szurony,

csattogott a kard, rivalgott a harczyi éles kürt a zord hegyek között, mint hóborította alföldi sikokon, addig a Hannover huszárok tartalék százada a Szilágyságban csöndes, békés téli kvártélyba jutott, hová nem hallatszott el az ágyuk dörgése, hol a huszár trombitás minden este rendesen elfujta a melódikus takarodót, mely katonáéknál a lenyugvási időt jelezi és az esti imádságot helyettesíti.

Ezt a lankás, majd hegyes völgyes, erdős tájat már korábban kitisztította az ellenségtől a vitéz honvédsereg. A század Hannover huszárt, a tartalék századot megfigyelő szolgálatra rendelték ide. És hogy szemmel tartsák a szomszédos vidékek oláh lakosságát, viasszorítva őket minden roszindulatu támadástól a magyar lakosság ellen, a mire különben talán a huszárság felügyelete nélkül készek is lettek volna.

Eképp a Hannover huszárok tartalék százada, mintegy öt hónapot töltött a békés szilágysági kvártélyban. Mig más seregek feje fölött teljes rémületes erejével csattogott a véres harcziförgeteg, addig ők itt a megfigyelő ponton futár, postás, majd közbe-közbe czirkáló, portyázó szolgálatokat teljesítettek és végezték a rendes előirt gyakorlatokat. Abrakolták a kedves paripáikat, mignem kifénye-

sedett a szőrük. De maguk is élvezték a téli kvártélyt, a meleg párás istálló minden kellemességét. Végig hasalva a fonott szalmapadon pipáztak, hallgatták a mesét, hallgatták, hogy lovaik mily jóízűen ropogtatják az illatos szénát. A lovát szerető huszárnak mindig gyönyörűség az ilyesmit hallgatni . . . Néha nagyot lobbant a mécs pislákoló lángja. Néha a huszárok is nagyot káromkodtak; na mikor valami győzelmes nagy véres csatának a híre hozzájuk eljutott. Káromkodtak, hogy ők nem vehették ki a részüket a vasas német, meg a »slabuzsér« kaszabolásából. Irigykedve gondoltak a kopaszfejű öreg huszárokra. Azoknak bezzeg nem rozsdásodott a hüvelyben a kardjuk . . . Majd azonban zendült a trombitából a lágy szavu takarodó . . . A huszár pipája kialudt. Szemük leragadt. Elnyújtózkodtak a meleg, párás istállóban. Az alomra leheveredtek a jóllakott lovak is, csak a magános lovas patollok czirkáltak a téli éjszakában, kint a hóborította oláh faluk között.

(Fél-fél éjszakáig fent irosgattak.)

Domka József kadét urnak és Király huszárnak azonban hiába kürtölt a kürtös. Hiába czifrázta el az ablak alatt a takarodót. A ka-

dét ur, meg a közhuszár fél-fél éjszakáig fent virasztottak. A kadét ur sok nyelvhez értő fiatal, tanult ember volt. És fél-fél éjszakákat fent írosgattak a faggyugyertya szerény fénye mellett Király huszárral. Nagy, derék munkát műveltek ketten. Király is értelmes írást, olvasást tudó ember volt. Ekkor fordígták át a német komandókat magyar parancsszavakra. Később osztán kevés tudott ugy magyarul komandirozni, mint Király huszár. Midőn magyarul kellett vezényelni, megtörtént, még az öreg káplárt is beállította a sorba.

(Király huszár, mint térparancsnok.)

Valami egy hónap mulva Király huszárt 10 huszár czimborájával Csizér nevű oláh faluba parancsolta ki a major, ki mellett még két kapitány volt a századnál, gróf Teleky és Barcsay kapitány urak. Három oláh falu felügyeletét bízták reájuk. Csizér, Bojár és Perje oláh falvak lakóit kellett fékentartaniok. Csizérben az országut menti nagykorcsmában tanyáztak a huszárok, honnét a korcsmáros még az első háboruszkodások alkalmával elmenekült. Innét czirkáltak át a szomszédfalvakba. E hely, mint futár és posta állomás is

szerepelt. Ők közvetítették ezt a szolgálatot is. Azonkívül Király, mint írástudó huszár, térparancsnok gyanánt is szerepelt. Ő láttamozta az utasok levelét. Ő állított ki paszszust három falubeli oláhnak, ha valamelyik a vásárra, hová kászolódtott hazulról.

Átaljában véve elég jól éltek, mert az oláhok szörnyen rettegték a huszárokat.

(Birkózás az oláh pópával.)

A falubeli oláh pópával különösen nagy barátságba keveredett Király. Feljárt a pópa házához is. És a pópa mindig ily néven tisztelte őt — Király ur. Többször mondta a feleségének a pópa uram:

— Anyó! Eredj csak! Hozz Király urnak a padlásról egy metszés szalonnát.

És a papné olyan olyan darab szalonnát vágott Király urnak, hogy még a bő fehér huszár köpönyeg alól is kidomborodott a nagy darab szalonna.

Erős, szálás ember volt ez a pópa. Egyszer a zsidó korcsmáros korcsmájában barátkoztak Király urral együtt. A mézes pálinkától s a derekasan fogyasztott bortól felhevült

a pópá. Virtuskodni kezdett. Mutatni akarta az erejét. Birokra szólitotta a kisebb termetű Királyt. Király »térparancsnok urat« nem kellett biztatni. Csak derékon kapta a szálas pópát és kevés huzakodás után úgy a pank alá vágta, hogy csak nyekkent a pópá uram. Azonban nem haragudott meg érte. Hanem máskor nem hívta birokra a huszárt.

(Az új uniformis és a fáták.)

Pünkösöd táján új ruhába öltöztek át. Levetették a sárgafekete zsinóros dolmányt. Piros zsinóros kávészínű huszár dolmányt kaptak, meg Király ur piros zsinóros fekete nadrágot. De nem mindnyájuknak jutott egyforma egyenruha. Hanem a fehér lovas köpönyegjük és a piros csákójuk megmaradt. Nyalka huszár ruha volt ez. Begyeskedtek is benne a fáták előtt. Megjegyzendő, hogy igen takaros lányok kerültek az oláh falukban. Felette egyszerű volt a viseletük. Pendely. A pendely fölött elől hátul egy-egy tarka kötő.

Különösen szép lányok kerültek ezek között az oláhlányok között. Hanem mint a fér-fija, úgy az oláhok nőcselédei is felette féltek a huszároktól. Ha például valamelyik huszár

bebotlott az oláhok mulatságába, a lányok ijedtükben még az ágy alá is elbujtak. Nemkülönben voltak az oláh férfiak is a huszárokkal. Ha sarkantyucsörgés hallatszott, mindegyik azt nézte, hogy iszkiri, hová lehet bujni. Pedig nem bántották őket, mert békességesen viselkedtek itt. De meg a ragyogó fekete szemű oláh fáták sem mindnyájan ijedeztek a kék huszár dolmánytól. Került sok olyan, ki a kedves fejét szívesen, szerelmesen odahajtotta a huszárurak dolmányára. Sőt ki karcsu derekát is odaengedte a huszár ölelő karja közé. Sőt mikor elmasirozták a szőke Szilágyságbul a szép Hannover huszárok, bizony hogy nem egy faluban pityeregtek, elpityeredtek a huszárok után a fáták.

(Király Imre megsebesül.)

A szabadságharcz világot megrázó viharai között öt csöndes hónapot töltött a kikülönített huszárszázad a szőke Szilágiban. Egész kitavaszkodott. Mikor már a muszka is reátámadt édes hazánkra, ekkor rendelték ki a csöndes téli kvártélyból, a megfigyelő, a biztosító pontról huszárainkat a csatázó honvéd sereghez.

A muszkával Tokajnál csaptak össze legelőbb a huszárok. A hid már felvolt égetve.

Mikor Rakamaz felől láphidon ment át a bátor huszárság, tovább huzódott az ellen, de mikor éjszaka Király három pajtásával patrollal kilovagolt, a hegy aljában öt gyalogos muszkát találtak. Ezek elmaradtak a seregüktől. Lefegyverezték őket. Csak az egy muszka kezdett piszkálódni a szuronyos fegyverével. Azonban a szuronyt Király Imre kardjával félreütötte s olyat vágott a muszka hátára, az menten lerogyott. Szép kövér, sárga hája volt a muszkának.

Osztán Tokajtól Szerencs felé indultak a huszárok. De itt egy hegytetőn oly töméntelen gyalog és lovas muszkával találkoztak szemben, hogy golyóváltás nélkül visszafordultak a tulerő előtt Tokajba, majd a veszedelmes, ingó, lengő láphidon a rakamazi oldalra huzódtak át. A kozákok a láphidra nem mertek reá menni. Ezen az oldalon már gyalogsága is volt a honvédnek. Tehát ők nagy puskával, a huszárok pedig karabélyból, mintegy másfél óra hosszat lövöldöztek a Tiszán keresztül, a muszka seregre. Azok is egyre lőttek. Egy ilyen muszka golyó találta a Király huszár lábaszárát. Nem ment keresztül a csizmaszáron, hanem azért a lába élcsontját összeroncsolta. Nem ülhetett fel többet kedves lovára. Mint sebesültet, több czimborával együtt kö-

csin szállította Zathureczky major a sereg után. Mikor pedig Világosnál lerakatta Görgei a honvédsereggel a fegyvert, akkor Király Imre huszár az aradi kórházban feküdt. Így ő is a német kezére került, de hisz még a német inkább rontott a baján, mintsem gyógyította. Lehet, odaszámított a német, hadd pusztuljon a Kosssuth kutya. Legalább ezzel is kevesebben lesznek.

OSZK

Országos Könyvtár

VIII.

(3 napos honvédtüzér tűzkeresztelője)

Még a tüzér lovak közül is került olyan, amelyik megfagyott, oly nagy hideg tél volt, mikor Csallóközben Gutánál harczra fejlődött a 10-dik honvéd lovas tüzérüteg. A czudar 48-diki tél jeges kéreggel borította be a csallóközi szép tájat. Befagyott a folyó, a számos tavak, hol boldogabb időkben kohás szerkezetű puskájával vadludakra, farkasra leselkedett s lövöldözött a csallóközi nemes birtokos. Most másféle fegyverekkel, másféle vadakra vadásztak itt. Dörgött az ágyú. Nyárasdot tartotta megszállva, az osztrák sereg. Jaj de fáztak a honvéd tüzér gyerekek. Olyan hideg volt. De kimelegedtek az ágyútűzben később. Sikerült a honvédek támadása. Retirálni kezdett a német. Már azt hitték, hogy majd mindig csak retirál. Azért nyomultak előre. A honvéd tábornok előre parancsolta a 6 ágyút is. Sebtiben felmozdonyoztak tehát. Aztán

vágtában előre. Ámde nagyon előre találtak nyomulni. Csak akkor vették észre, hogy közel előttük az osztrákok sáncza, a melyről a honvédtábornoknak nem is volt tudomása. Az osztrák ágyúk csakugy okádták a biztos sánczból a gyilkos tüzet, mint a tűzokádó hegy halálos torka, amikor megnyilik.

Annál az ágyúnál, a melynél Vitkó Antal közhonvédtüzér teljesítette a szolgálatot, különösen nagyon pusztított az osztrák. Ők még a többi tűzérnél is előbbre szaladtak. Három lovat veszítettek el, csak egy lovuk maradt, meg egy furvézerük. Az ágyú mellett pedig ketten maradtak életben, egy öreg tűzmester, meg Vitkó Antal az 5-dik számú tüzer. A 4-dik számot épp mellőle lőtték le a mozdonyról, de mit akkor észre sem vett. Az egy ágyúval a kellő közepébe jutottak a bajnak, mert a többi ágyúval még idejekorán visszafordultak a parancsnokok.

Az osztrák egyre lőtte őket. Mit tehettek mást? Vitkó Antal elvágta az egy megmaradt ágyú ló istrángját. Lemozdonyoztak. De az öreg cseh tűzmester, aki már olyan öreg volt, hogy még a lájpczigi csatába is oda hadakozott, megijedt most. Káromkodott a nagy kövér, rezes orrú öreg csehtüzér és siket is volt az öreg. És mikor jobbról balról lőtték őket,

csak kapkodott az öreg, Vitkó tűzér, a fiatal ujoncz, hiába biztatta, hogy célozzon, hogy lőjjenek a németre már ők is. Az öreg cseh reá se ügyelt. Azt mondta, inkább kérjenek pardont, mert innét már ugy se menekülhetnek az ágyúval. Hát legalább az életüket mentsék. Eközben jobbról-balról, előlről, hátulról, mindenfelől bűgött, süvített a golyó, mert más pontról azért a honvédek is erősen osztrómolták az osztrákok hadállását.

A vén cseh tüzemester, ki már nagy Napoleon ellen a lájpczigi csatába is oda hadakozott, már kereste a kendőjét, hogy feltüzi a kegyelemkérés gyáva jelvényét. Ámde nem oda Buda! Vitkó tűzér reávetette magát az öreg csehre. Földre tiporta és a karddal is szurkálta az öreget, hogy oktassa legalább őt, miképp kell az ágyúkkal bánni. Mert 28 lövésük még mindig volt az ágyúhoz.

Az öreg cseh a csöbörből vödörbe esett. Láta, ha nem enged, megöli ez a fiatal tűzér ujoncz. Azért reászánta magát. Megmutatta, miképp kell a gránátot betenni az ágyuba. De már az öreg cseh is meg volt sebesülve. És Vitkó tűzér ekkép az oktatása szerint »fertig« csinálta az ágyut. Nosza el is süti már. De hiába keresi a gyújtó kanóczot, nincs sehol. Végig tekintett a csata mezőn. Amarébb a

véres holttest. Még arrébb az elszakított kéz, véres kéz, mely szíjjal volt hozzákapcsolva a kanóczhoz. A halott kéz még mindig szorongatta a kanóczot. Csak nehezen huzta ki a csonka, fagyos kezekből. A 4-es számú tűzérpajtás keze volt ez. Majd meg a prandli táskát vette el a tüzmestertől. Kétszer is odatette a prandlit a gyújtó lyuk felé. Még sem sült el az ágyu. Csodálkozott Vitkó tűzér. Gondolta, az öreg tüzmester álnoksága játszik itt közbe. Azért ráförmedt az öreg csehre:

— Hát miért nem sül el az ágyu, te kutya?

— Mert bizonyosan nem szurtad be jól a prandlit a lőporszer zsákba, mondá az öreg lájpczigi tűzér.

Erre biz nem jött reá Vitkó tűzér, de a hogy megcselekedte és beszurta a gyúlyukba a prandlit, alig ért a kanóczczal hozzá, mindjárt besült az ágyu. Villámlott az ércz torka. Reszketett a honvédágyu dörgő szavától még a föld is, de hát még az ellenség szive. Az első lövés az osztrák sánczban mindjárt összetört egy ágyut.

Azonban Vitkó Antal, az öreg honvédtűzér, a honvéd ezüstvitézsi érdemjellel kitüntetett tüzmester, ma úgy mondja, hogy ő az ágyút akkor csupán töltötte, sütötte, de bizonyosan

az Úr Isten igazította a lövéseit, mert még akkor mindössze három napos honvédtüzér volt. És tüzerkedésének ez volt az első tüzeresztelője.

(Párbaj ágyúkkal).

Vitkó tüzér most már egész megbarátkozott az ágyújával. Eszébe se jutott, hogy itt elpusztulhasson. Csak arra törekedett, hogy ismét töltsön, ismét lőjjön. Kedvezett neki a szerencse és csodálatos erő oltalmazta az életét, mert noha az osztrákok szórták az ágyúja felé a golyót, nem sérült meg. De újból vilámlott a honvéd ágyu, a földet újból megrázta hatalmas dörgő szava és a sikerült lövéssel leszerelte a második német ágyút is. Még 4 német ágyú volt sorba felállítva, most már ezeknek fordította árva, magános ágyúját Vitkó. Néhány lövésre összetörte ezen néhány német ágyúnak is a kerekét. Már pedig a sánczban az összetört kerekű ágyút nem lehet használni, síkföldön még igen. Egész megzavarodtak az osztrákok.

(Ismeretlen lovas).

Ekkor egy bő köpönyeges ismeretlen, polgári lovas lovagolt melléje. Honvéd huszá-

rok kísérték. Ez az idegen a Vitkó vállára tette a kezét, nagy nyájasan eképp kérdezte:

— Mi vagy fiam?

Vitkó tűzér kissé felvidékies dialektusban beszél. De meg abban az állapotában nem is igen volt kedve a sok beszédhez. Azért csak kurtán felelte vissza:

— Mit kirdi? Látja, hogy tűzír vagyok!

Azonban az idegen nem hagyta annyiba, noha ugyancsak ropogott körülötte a puska, az ágyú. Tovább tudakolódzott:

— Még is mi vagy fiam? Ágyús? Fű-ágyús?

— Tudj Isten mi vagyok! Három napos tűzír vagyok. Vitkó honvid vagyok, felelte Vitkó, ki közbe ismét elkészítette az ágyúját.

Az idegen nem riadt vissza. Hanem lováról leszállván, kardot rántva mutatta, hogy most merre lőjjön Vitkó.

De már erre Vitkó felpattant. Megharagudott az ismeretlen úrra.

— A csizmadia mindenit az urnak! Ne zongorázzon itt, kiáltá Vitkó, mikor az idegen megfogta a vállát is.

Az idegen úr elnevette magát. Csak anynyit mondott:

— Derék ember vagy fiam! Káplár vagy!

— Hagyjon bikit! Látja, hogy dolgom van,

dühösködött Vitkó, de a golyója ismét lecsapódott az ellenség sánczába. Mire újabb riadalom keletkezett ott.

Vitkó újból töltött. Az idegen megint kérdezte :

— Most merre lűsz fiam?

— Arra ni! felelte a dühös Vitkó. A sáncz mögött épp harsányon kiáltozott, ugrándozott egy tollas kalapos osztrák generális. Olyas valamit kiáltozott a megzavarodott csapatjának:

— Halt! Retiriren! . . .

— Arra lűjj ni! mutatta a generálist az idegen. Vitkót nem kellett biztatni. A nélkül is tudta ő, hova kell lőni. A hogy elsütötte az ágyút, az osztrák generális halva bukott le. A tollas kalapos fejét szakította a golyó. Az ismeretlen idegen örvendve dicsérte Vitkót.

— Brávó fiam! Maga tűzmester.

De már ekkor nagy kedve kerekedett Vitkó tüzérnek, hogy az idegen orrához nyomja a kanóczot. Mégis türtőztette magát és csak ennyit mondott:

— Majd maga tesz engem tűzmesterré! Maga csizmadia!

Az osztrák azonban retirált. A honvédek elfoglalták a sánczot, mely nevezetes alkalmat, mint az ujszőnyi első csatát szokta emlegetni Vitkó tűzmester. Az idegen lóra ült.

(Az osztrák generális feje.)

Az ismeretlen polgárruhás uri ember, a hogy lóra ült, mindjárt kiáltott a huszároknak. Parancsolta, hogy az osztrák generális fejét hozzák eléje. A huszárok azonnal megfogadták a szavát. A miből most már Vitkó is gondolta, hogy még se lehet csizmadia az az ur, mert hisz parancsára a huszárok mindjárt utána mentek a fejnek. Elő is hozták a véres halotti fejet, még az álladzó is rajta volt. És a kalapon lengett, lobogott a kakas toll. A lovas ur ott hagyta Vitkót. Lóra ült. Elvágatott. Vége volt az ütközetnek is.

(Csizmadia, mint tábornok).

A honvédek bevonultak Nyárasdra. Vitkó köztüzért többi pajtásaival a kastélyba kvártélyozták be. Sok honvéd befért oda. Egy nagy teremben a földre szalmát teritettek szét, lehevert a szalmára Vitkó is. Ime egyszer jön három honvéd baka.

— Vitkó tüzmaster rapportra! kiáltott az egyik.

Vitkó felemelte a fejét.

— Én ugyan Vitkó vagyok, de nem va-

gyok tűzmester. Hanem van még itt a másik három szobában is sok tűzér, lehet azok közt van.

A három honvéd elment, meg visszajöttek. Nem találták Vitkó tűzmestert, sőt a köztűzér Vitkón kívül más Vitkót sem. Azért újból felhívták, hogy menjen velük, mert rajta kívül nincs itt más Vitkó.

— Maga lesz az! mondták a bakák.

Erre Vitkó a nyakába akasztotta a kis kardot és bement az ordinánczok után a parancsszobába. Ott már sokan voltak tisztek. Jelentkezett az őrnagynál. Így kérdezte az őrnagy:

— Na fiu, hát mit csináltál ma?

— Jelentem alássan! lúttam, a hogy tudtam.

Eközben kinyílt egy fali ajtó és azon egy aranygalléros tábornok lépett be. A tisztek szalutáltak. Vitkó elcsodálkozott, mert felismerte a nagy köpönyeges idegent, a csizmadíát, akivel ő oly foghegyről beszélt.

Most is mosolyogva szólította ez a nagy ur:

No fiam, hát megüsmered-e a csizmadiát?

— Engedelmet kirek, felelte megilletődve Vitkó, de én mirges voltam. Három pajtásomat ellúttak. Meg egy furvizert. Három lovat...

— Mai naptól Vitkó Antal tűzmester, monda a tábornok. Jobbra át! Indulj!

Ez aranyos ruhás úr, mint Vitkó hallotta. valamiféle Pálffy vagy Eszterházi gróf volt. Kormánybiztos.

(Knotek főhadnagy, mint oktató.)

Ez már 49-ben történt. A virágos tavasz elmúlt. A magyar honvédek vitézségéről regélt az egész világ. A 10-dik honvéd lovas tüzér-űteg már ekkor a Klapka tábornok parancsolása alá tartozott. És egyik pihenő nap a sátorban Knotek főhadnagy oktatta a honvédtüzéreket a kötelezettségükre. Ez a Knotek kiszolgált tüzér volt és az osztrákoktól került a honvédekhez. Oktatta nagy szavakkal a fiukat, hogy meddig elég a municzió, addig ne féljen senkitől, semmitől a tüzér. Ne gondoljon a megadásra, mert az ily tüzér megérdemli a halált.

Ilyen szép oktatásokat tartott Knotek főhadnagy a sátorban.

(Knotek főhadnagy a csatában.)

Ez tájt már nem igen tartottak hosszas pihenőt. Másnap már csatára mentek. Vitkó tüzemestert, aki beletanult a tüzérségbe, négy

ágyuval a balszárnyra küldték ki és a parancsnokuk Knotek főhadnagy volt.

Ekkor történt, hogy a honvédsereg jobb szárnyát elverte a német. Azonban a négy ágyuval a balszárnyon még helyben állott a tüzérség. Egyszer látják, hogy no im egy svalizsér tiszt vágat feléjük. Nagy jegenyefasor árnyékolta az országutat, de a svalizsér tiszt a fasor külső oldalán vágatott a honvéd tüzérek felé. Csak közeliben hömpölygette hullámain a Vágfolyó is, a melyen tul már Komárom erős vára feküdt. A tüzérek, mikor meg látták a svalizsér tisztet, elsőbb azt hitték, hogy a magyar részre akar pártolni.

— Éljen! Éljen! eképp megéljenezték.

A svalizsér tiszt Knotek főhadnagyhoz ugratott. Mindjárt közelükben állott a lovával Vitkó tüzmaster is. A két tiszt szalutált egymásnak.

A svalizsér tiszt elsőbb is azt kérdé Knotek főhadnagytól, Vitkó tüzmasterre értvén e szót:

Kant der Dájcs? A tüzmaster . . . (Tud németül a tüzmaster?)

Nájñ! felelte Knotek, der ist Stock Magyar. (Nem: Sült magyar.)

Ismét szólt a svalizsér:

— Lósz kajñ Susz nicht! Ein Stund ge-

hört unsz. (Ne lövess többet. Egy óra múlva a mi foglyaink vagytok.)

Ámde Vitkó tüzmaster annyit értett a német nyelvből. Megértette, hogy a svalizsér nem marad náluk. Áruláson töri a fejét. Azért Vitkó odafordult a legközelebbi ágyuhoz. Kérdé a tüzért, mi van az ágyuban?

— Gránát, felelte a tüzér.

— Kartácsot bele! 78 golyót bele, parancsolta Vitkó tüzmaster. És akkép cselekedtek az ágyuval. Mikor pedig a svalizsér lovát fordítván, vissza akart a csapatjához vágdatni, Vitkó már leszállott a lóról és maga sütötte el az osztrák tiszt után a kartácscsal töltött ágyut.

— Te se viszel innét hirt, mondá, mert a kartács darabokra roncsolta a svalizsért.

Osztán Vitkó, mikor felült a lóra, akkorra Knotek is hozzáugratott. Kéket, zöldet játszott a főhadnagy savó szeme. Nagy haragjában így förmedt Vitkóra:

— Mit csinált kend? Hát nem fél kend?

— Nem én! felelte Vitkó. Hisz a főhadnagy ur tanította tegnap, míg a tüzérnek municiója van, addig ne adja meg magát.

Knotek főhadnagy elsáppadt, mert félt. Mást nem mondott:

— Hát jó! Hát jó! De csak azért ne büsz-

kélkedj! Hanem ha így van, inkább nézd meg, hova állítsuk az ágyukat.

Amodább magaslatos hegy emelkedett ki, Vitkó tüzmeister oda lovagolt tehát a völgyből. De mire visszajött, a főhadnagyot nem találta ütegénél. A főhadnagy cserben hagyta az ágyút. Menekült. Átusztatott a Vág-Dunán. Sőt még a tüzéreket is biztatta, ne lőjjenek egyet se. Akkor pardont kapnak.

(A tüzérek megtagadják az engedelmséget).

Mikor Vitkó viszalovagolt és látta a Knotek főhadnagy szökését, a tüzérekhez fordult, azok zúgolódtak már. Megfenyegette őket:

— Kocsonyának apritalak benneteket!

Hála Istennek a furvézerek még hallgattak a parancsszóra. Tehát a magaslat irányát megjelölve parancsolta:

— Fel! Üteg indulj! . . . Jobbra s balra fejlődj! Állj! . . . Szállj le . . . Irányzó tűz!

Nagy ideje volt, hogy tüzeljenek, mert már nyomult előre, utánok a nagy tömeg ulánus. Ámde hiába hangzott el a vezényszó. A tüzérek nem lőttek. Knotek főhadnagy az álnok szavával meghódította a szívéket . . . Ekkor Vitkó egy irányzó tüzernek a fejét is ketté vágta. Osztán leszállott a lóról. Maga irány-

zott. Maga sütötte a kartácscsal töltött ágyút a dzsidásokra. Sok ló ott maradt. Sok kevély katona. És még kétszer, háromszor lőtt rájuk. Mikor a tűzérek látták ezt a sikert, felbátorodtak, most már lőtték a dzsidásokat ők is. Eképp lövöldözve vonultak vissza az országuton. De hogy mily veszedelmes hátrálás volt ez, bizonyítja, 11-szer mozdonyoztak le és kezdtek újabb és újabb csatát, míg szabadultak. Hanem az ulánus osztály megtizedelve maradt vissza. A Vitkó ágyúi közül egy sem maradt oda. Estét érvén, mind a négy ágyút bevitte a táborba. A tűzérek is ép kézláb maradtak. Csak Knotek főhadnagyot veszítették el.

(4 megmentett ágyú.)

Akkor 1 ágyúnak megvolt 16,000 forint értéke. Vitkó tüzemester pedig 4 ágyút mentett meg. Kiszámítható tehát, hogy micsoda szép sikerrel működött ezen nap. Klapka tábornok is kérdést intézett hozzá:

— Te lövöldöztél ugy?

— Én! És ekkor elmondta a svalizsér tiszttel való esetet is. A Knotek főhadnagy szökését Komáromba, ki átusztatott a Vág-Dunán. Noha ők tűzérek esküt tettek arra, hogy még tíz lépésre sem hagyják el az ágyút.

(Klapka akasztófára ítélte Knotek főhadnagyot.)

Klapka tábornok, hogy ezeket meghallotta, mindjárt ordináncz huszárt küldött a várba Knotek után. Knotek az ágyban feküdt. Betegséget színlelt. De Klapka kipurancsolta a se reghez. Azért jött is a főhadnagy. Ámde mikor Vitkó tüzmestert a 4 ágyúval meglátta, elfehéredett mint a fal.

— Te itt vagy? kérdé.

— Itt vagyok! Hisz tegnap tanított arra, miképp viselkedjünk, a míg a municzióban tart . . .

Klapka tábornok ekkor Knoteket arra ítélte, hogy akasszák fel a füzfára. A Csallóközben gyakori fa a vizek partján a füzfa. Olyan is kerül, melynek szomorú a lombja.

(Csonka cigány halotti bucsuztatója.)

Bizonyos Csonka nevű cigány vállalkozott rá, hogy felakasztja a főhadnagyot. Meg is biztatta a szerencsétlent. Ilyképp:

— Főhadnagy ur oda se nízssen a bajnak. Olyan sipen felakastom . . .

A másik minutumokban már a füzfán lógott a főhadnagy.

(Huszár és huszár)

A czifra dolmány, a forgós csákó, lóding, tarsoly és rezes pisztoly, görbe kard, meg a tánczolós paripa még nem teszik a huszárt. A Hunyadi huszárokat például igen megbecsülték a tüzérek a Csallóközben. Ezek a kék ingujas fiuk, bármely katonasággal, megállták a helyüket. Egyszer Görgei is elkívánta Klapkától őket. Adott helyettök 2 század Lehel-huszárt. Vagy talán Károlyi huszárok lehettek? Micsoda szép, csinos gyerekek voltak ezek a festői szép ruhában, és micsoda szépek voltak még a lovaik is. A tapasztalt tüzérek mikor látták őket, sajnálkoztak felettük;

— Szegény kis fiuk! Mi lesz veletek, ha csatára megyünk.

Szomoru is lett a végök. Megsem állhattak a dzsidások előtt. Azok mint a védtelen barmot verték az árokba őket. Nem is menekültek volna, ha ott nem lett volna a tüzér. A tüzérek ugyanis kartácscsal viasszaszorították a németet.

Hanem Klapka ekkor mindjárt visszakérte Görgeitől a Hunyadi huszárokat.

(Nem értett a hatvágáshoz).

A Hunyadi huszárokhoz tartozott az a napsütötte arczu rekruta is, egy szálas csikós legény. Az őrmester, a vén zupás őrmester Szabó kapitány elé rapportra vitte a rekrutát, mert a hatvágást sehogy sem tudta megtanulni.

A kapitány ur jól körülnézte az ujonczot. Végül csak annyit mondott neki:

— Vágd fiam az ellenséget, ahogy tudod.

A fiatal Hunyadi huszár megfogadta a szót. Vácznál egy nap hat darab kozákot vágott le. Az öreg kapitulácziós őrmester pedig álmélkodva nézte ezt a hősi kaszabolást. Többet sohasem szólott a hatvágás tudományáról.

(Huszár és a svalizsérek.)

Ugyancsak a Csallóközben történt. Vitkóékat két ágyuval vorspontra rendelték ki. A tüzereknek volt boruk, husok bőven. A két ágyuval fent helyezkedtek el a magaslaton. Belátható távolságban falu látszott. Ott már az osztrákok táboroztak. Lent az ágyuk alatt, egész az alsó árok szélén, két öreg magyar huszár helyezkedett el. Vitkó még borral is

kinálta őket. A két huszár, noha nem volt szabad, kikötötte a lovát. Czöveket vert le. Osztán aképp pipázgattak. A tarlón keresztül két svalizsér portyázott. Ők magyar tüzérek ugyan »slabuzsérnek» csufolták ezt a lóra nem termett náncziót. De mikor látta Vitkó, hogy a két svalizsér a heverésző, pipázgató huszárok felé tart, nem állhatta meg figyelmeztetés nélkül. Szólt:

— Nem látják kendtek a németet?

— Épp azt várjuk tüzmester uram! Csak hadd támadjon már, szóltak a huszárok és hegyesen, nyugodtan kiköptek a fűre.

A svalizsérek nem támadtak ekkor. Előbb visszavágtattak a faluba, osztán csak előjöttek megint. Az egyik öreg huszár tovább pipált. A másik öreg huszár pedig alig tette a lábát a a kengyelbe, már is olyant vágott az egyik svalizsérre, bevágta a kardjával a rezes sisakot is, hogy a sisakkal együtt holtan rogyott a földre a német. A másik svalizsérnak meg a karján ejtett veszedelmes sebet. De aztán nem bántotta tovább. Hanem visszaküldte a faluba, hogy mondja meg a többi német katonának, hogy mint jártak. . . Mig ez megtörtént, addig a huszároknak még a pipájuk tüze sem aludt ki.

(Az ágyúk lidérczlángja.)

A kozák lovát már megította a Vágban, a Dunában. A magyar föld virágait legelték a muszka lovak. — A megijedt osztrák hívta be a mi szép földünkre őket. Ott a Csallóközben is dölýfösködtek a muszkák. Vitkó Antal ez időre jól vissza emlékezik. Egyszer reggeli 9 órakor kezdték az ütközetet a muszkával. Ámde ágyuztak még este 11 órakor is. Már akkor az ágyúk mellől a lovakat, furvézereket, tüzéreket ellövöldözte a muszka. Ezek a muszkák ugyanis jobban lőttek, mint a német. 70 tüzér elesett. Összetörték még az ágyú kerekét is, mi különben még síkföldön tűrhető baj. Éjszaka a sötétben már eképp lövöldöztek, odalőttek kölcsönösen az ágyúval, a hol az ágyún a láng fellobbant. Az ágyúk lidérczlángjai voltak ezek. És mikor láng a lángra lobbant, dördült az ágyú is.

Éjszaka 12 órakor a megmaradt furvézerrel és egy lóval a majorság alá huzták a roncsolt ágyút Vitkóék. Klapka tábornok kérdezte tőle:

— No gyerek! Sokat szenvedtél? Ettél-e már? . .

— Ettem! Reggel pálinkát.

Klapka tábornok rostélyost, butélia bort küldött a tüzmasternek. Vitkó a vacsorát elfogyasztván, az x-lábu asztal mellett elaludt. Éjszaka költögette a tüzér:

— Keljen fel tüzmaster ur! Induljunk!

— Minek? kérdé Vitkó tüzmaster nagy búsan. Se ágyu, se ló . . .

— Minden van, felelték neki. Van ágyu is, van ló is. Csak jöjjön.

Ugy is volt. Klapka tábornok, kiparancsolt Vitkó tüzmasternek mindent. Volt ágyu, volt ló, volt minden. És már hajnali 3 órakor felköltötték a muszkát. Természetesen ágyuszóval, ágyu golyóval költögették fel az orosz puszták vad kalózeit. Egész Somorjáig, Pozsony alá verték őket, noha honvéd is sok esett, de ez időtől a muszka nem fogadott csatát a komáromi honvédekkel. Annyira megbecsülték a honvédek vitézségét. Halált hozott az a lidérczláng a muszkára, mely éjszakának idején a honvéd ágyunál föllobbant.

(Utolsó nemzetiszínű zászló.)

A szerencsétlen szép magyar hazát már csak a komáromi honvédek védelmezték. Az árulás halálos sebet ejtett a nemzeten. A honvéd hadak megsemmisültek. Komárom szüz-

vára körül is ezernyi és ezernyi osztrák-muszka szövetkezett ellenség rajzott. Klapka tábornok tehát, vitéz katonáinak a jövő sorsát szem előtt tartván, hadi tanácsot tartott. Megbeszélték a dolgot. Becsületes, tisztességes hadi feltételek mellett feladta a várat. Szabad elvonulást biztosított katonáinak, és olyan biztosító levelet is, hogy a jövőben sem üldözheti az osztrák Komárom vára vitéz védőit.

A bástyákról behúzták az utolsó nemzeti színű zászlót, melyhez annyi győzelem emléke tapadt. Még felzendült utoljára a tüzes, a szívet varázsló Rákóczi induló, mely az utolsó nagy magyar fejedelem emlékét örök időkre zengi . . . A várba bevonult a német. A honvédsereg szerte oszlott az elárult magyar haza földjén.

(Vitkó tüzmasterék a muszkákkal barátkoznak.)

Az ágyút, a lovat Vitkó Antal is otthagyta Komáromban. Obsitos baka módjára, gyalogosan indult el egy tűzér czimborájával. Tűzér ruhában voltak. Galgóczot elérvén, ott muszka sereget találtak és itt sok muszka ágyút is láttak. A kávéház tele volt muszka tisztekkel. Még az a muszka tábornok is ott volt, akit utoljára oly derekasan elverték a honvéd tü-

zéreket. Mikor a muszka tiszték meglátták Vitkóékat, felugráltak az asztal mellől egyre azt kiáltozták:

— Honfét! Honfét! És odatolták őket az asztaluk mellé a sarokba. Németül társalogtak. Étellel-itallal dusan kínálták őket. Mikor megtudták, hogy Vitkó tüzmester a 10-dik honvéd lovasütegnél szolgált, mondták:

— Der hat unz-geputzt! (Ez porolt ki bennünket.)

A muszka tiszték reggelig sámpányerrel itatták a két honvédtüzért. Zugolódtak az osztrákok hunczutsága ellen, hogy becsapták őket is. Úgy hívták be őket, hogy majd csupán némely lázongó csőcseléket kell szétverni. Szép csőcselék az ilyen, amelynek oly huszársága, lüzérsége, gyalogsága állott ki a csatába, hogy ők maguk a muszkák irigyelték őket és teljes tisztelettel elismerték bámulatos vitézségüket. Eképp beszéltek a muszka tiszték. Akik szomorúan panaszolták azt is, mily sokan elpusztultak a katonáik közül. Ezernyi ezer muszka vitéz került a magyar hantok alá. Ezt a dicstelen nagy hadakozást sokan megsírárták a nagy muszka földön is. Hiába . . .

Végül mikor reggelfelé elbucsuzott tőlük a két honvédtüzér, a muszka tiszték összeecsókolódtak velük. Ilyen a katona sors.

(Felkötött kezű ember.)

Majd levetette Vitkó Antal tüzmaster is piros zsinóros, szép tubák színű atilláját. Félretette a piros selyem szalagos honvéd vitézségi ezüstérmét is. A szabadságharczban nem osztogatták azt se az utolsó legényeknek. Megválogatták, kinek adjanak belőle. De most nem volt arra idő, hogy a kitüntetésével tüntessen, dicsekedjen a magyar vitéz. Szomoru idő következett Magyarországra. A felkötött óriás magyar nemzet a Haynauék véres, iszonyú lábnymása alatt hörgött. Haldoklott. Vérebek szimatoltak mindenfelé a szabadság katonái után. Bölcsen cselekedte a komáromi »szabadító leveles«-honvéd is, ha csöndesen félreállott. Feltűnés nélkül kereste a napi kenyerét, mert a hangos szavu embert készen várta akkor az osztrák bitó, golyó, rabláncz . . .

Azért a vitéz tüzmaster is visszatért a rendes, csöndes polgári foglalkozásához. Aszűcs mesterséget folytatta és oda ment fel, a hol legkevésbé keresték a honvédet. Bécsbe ment. Mint vándorló legény köszöntött be a bécsi szűcsmasterhez. Az felfogadta és mert kielégítette a munkája, hát nem firtatta a mester, ki volt? Mi volt? Honnét jött?

Ennek a szücsmesternek volt egy eleven diák fia is. A juristaságot tanulta a bécsi egyetemen. Ezzel sokat beszélgetett Vitkó. Osztán egy selyem kendővel felkötött karu ember is járt arra feléjük, de mindig olyan mérgesen nézett Vitkóra, hogy Vitkónak is szembetűnt. Kérdezősködött felőle. Mire a bécsi jogász elmagyarázta neki, hogy ez a mérges tekintetű, felkötött kezű ember odaszolgált Magyarországon a császárt, mint svalizsér. És egy huszár itt vagdalta meg csuful, mikor a svalizsér társát egy vágásra agyon is vágta. A két csapat szemeláttára folyt le ez a párbaj. A huszár czimborája pedig csak pipázva nézte ezt a rövid, de véres viaskodást. Azóta haragszik a felkötött kezű svalizsér a magyarra. Alkalmatlanná vált a szolgálatra is.

Szót szó ért. Vitkó most már felismerte a felkötött kezű svalizsért, hogy ugyanaz a svalizsér, a kit a vorposzton vagdalt meg a pipázgató huszár. Hisz az ágyuja mellől ő is szemtanuja volt annak a jelenetnek. De nem szólt erről . . . A bécsi diák azután a beszédet a magyar huszárokra fordította át.

(Vitkó a huszárvágást kivágja a vándorbotjával.)

A jogász azt mondta, hogy ő szeretne látni olyan huszárt. Mert nem hiheti, hogy az-
zal a karddal úgy lehetne bánni.

Pedig a Mária Terézia karddal nagyon könnyen kivághatni az ilyen vágást, bizonyította Vitkó.

Most már a bécsi jogász is bizalmasabban szólt. Előadta, hogy neki is van kardja. Mert a 48-diki bécsi diákok között ő is szerepelt a torlaszok tetején. Megvan még ma is a kardja. Az ágy alá ásta el.

— Én csak a vándorló bottal is kivágom azt a kardot az urfi keziből, mondotta Vitkó.

A bécsi diák egyszerre kiásta az ágy alól a kardját és viaskodni kezdtek. Miközben egyszer Vitkó a vándor botjával olyan svinget adott a német kardjának, hogy kivágta a keziből. Kirepült a kard az ablakon át. A nagy csörgésre még az öreg szücsmester ur is kiszaladt.

— Nem is hiszem én, hogy maga nem volt honvéd, szólt a diák.

— No hát az voltam, felelte Vitkó, de csak tűzér! A huszár azóta már százszor ösz-szevágta volna az urfi fejét . . .

Erre az urfi elhallgatott és mindig megbecsülte a honvéd nevét.

Országos Széchényi Könyvtár

IX.

(Elöljáró beszéd a czinderes puskáról.)

Fekete János, a nánási honvéd közvitéz, még a szabadságharcz elején, az első 10 honvéd zászlóalj szervezésekor állott be a debreczeni 10-dik honvédzászlóaljba. Akkor vigan szólt a banda. Nyalka tánczot jártak a verbunkos katonák. A márjás ezüst huszas csakúgy csörgött a patrontáskájukban. Fekete Jánosnak még akkor egy kapavágásnyi földje sem volt ebből az áldott magyar földből. Darócznadrágos hajdu kocsislegény volt. Ámde mondták, hogy ezt a földet veszély fenyegeti, ennek a földnek nagy ellenségei támadtak. A magyar népet elakarják törölni e föld színéről . . . Mindamellett vigan szóllott a banda. Az ő egyszerü, tanulatlan paraszt lelkében felgyuladt a hazaszeretet nagy, szent lángja. Tovább nem habozott. Úgyis csak egy az ember élete. Paroláját adta a verbunkosnak. Ivott a borából. Magyar czimeres csákót nyom-

tak a fejébe. Úri módon kiöltöztették. Neki még a puskája is czinderes volt. De meg is örült a szép golyós fegyvernek. Mindig szeretete a puskát. És a nánási vadréten a Berencsy ur kohás fegyverével ellőtte még a darut is, ez pedig csak elég magas röptű madár.

(Kurázsi próba.)

Aztán levitték a zászlóaljat a délvidékre, hogy fékezzék a rác, szerb, horvát és osztrák orgyilkos csapatokat. Itt számos véres összeütközésben részt vett Fekete János. Becsületesen megállotta a közvitézi helyet még a perlászi csata napján is, a mikor a langyos szép őszi éjszaka a 10-dik zászlóalj megtámadta a szervianok erős sánczvárát . . . Mint vitézkedtek, bizonyítja, hogy reggel 8 órakor már a szüz Máriás honvéd zászló lobogott a sáncz ormán. Halomra gyilkolták a kegyetlen szervianokat.

Fekete János, mint íráshoz, olvasáshoz nem értő közparaszti ember, nem igen mérlegelte a tények súlyát. Arra jól emlékezik, hogy egymás kurázsiját eleinte aképp próbálták ki, mikor ujonczok voltak a legsűrűbb golyózáporban, amely sodorta a halál országába az embereket, kézről kézre adták a pá-

linkás bádog butykost, a kinek a fogához nem nem koczogott oda a butykos, azt elismerték kurázsiz legénynek Később nem igen koczogtatta már egyikőjük sem a butykost; mert nem reszketett a kezük, szoktak a halálhoz. Megszokták a golyók éles füttyülését.

(Kimélték a puskaport.)

Maguk a debreczeni 10-dik zászlóaljbeliek különben nem igen szerettek sokat pufogtatni. Mindnyájan tudták, háborus időben drága a puskaport; azért inkább a szuronynyal, puska-tusával dolgoztak. Nem állhatta ezt a rácz, nem állhatta ezt az osztrák, mert ez borzalmas harczimód volt. Nem lehetett a biztos sáncz mögül kilövéldözni. Ember emberrel dütötte össze a mellét. A kézi tusában minden nép között legelső a fürge magyar.

(Görgei ágyúkat szegeztek a 10. zászlóaljra.)

Következett a tél. A 10-dik zászlóalját is odaparancsolták a Görgei táborába. Átszenvedték a zord Kárpát hegyek között ama cél nélküli bolyongást, melyet Görgei bámulói a zseniális téli hadjárat neve alatt dicsőítenek. Fekete János közhonvéd Selmeczbánya híres

városában ismerte meg Görgei főtábornokot. A bányavárosból már ép induló félben voltak. Hadirendben állott a fagyos arczu, zuzmarás sereg. Görgei vizitálta a komor csapatokat. Eközben egy fiatal honvédnek a vállán elsült a töltött puska. Debreczeni származásu fiatal katona volt ez a vigyázatlan. A zászlóaljban úgy ismerték a pajtások, mint szelid, emberséges, értelmes, kitartó, lelkes honvédet. Valamiféle jobbmódu polgári családból származott a gyerek. De hogy véletlenül elsült a fegyvere, noha senki fiában nem tett kárt a lövés, Görgei tábornok gyűlöletes haragra gerjedt ellene, mert a lova félreugrott. Görgei mérgében korbáccsal verte a lovát. És kiadta az adjutánsának a kegyetlen parancsot, hogy a vigyázatlan honvédet lövesse agyon.

Ámde felzudult az egész 10-dik zászlóalj, kit Kiss Ernő generális a Bánátban édes fiaként szeretett. Emelgették a fegyverüket. Zugott az egész 10-dik zászlóalj, a mikor már a Görgei gránátosai vezetni akarták a vesztőhelyre a fiatal katonát.

— Nem engedjük az ártatlan bajtársunkat! Nem engedjük, zugta a zászlóalj.

Görgei ekkor három kartácsra töltött agyut szegeztetett a zászlóalj ellen. És a grá-

nátosok ott a szabadtéren, a zászlóalj szemeláttára agyonlőtték az ártatlan fiatal debreczeni honvédet.

Később e hóhéri tettet azzal mentegette a főgenerális, hogy a 10-dik zászlóaljbeli honvédet azért pusztíttatta el, mert az őt agyon akarta lőni. Ez azonban nem igaz. Fekete Jánosék megutálták Görgeit

(Odamaradt a főzőedény is)

Később Miskolczon odamaradt a főzőedény is. A muszka tüzéség a hegyoldaláról lövöldözött a honvédtáborba. Ezentúl nem is főzött a 10-dik zászlóalj. Csak retiráltak a vitéz honvédek, akik Budavárát győzelmesen ostromolták, a kiktől a Bánátban rettegett a rác. Most pedig mindig retiráltak, miótától Görgei utoljára vezérelte őket . . . Kifáradva érkeztek Aradra.

(Utban Világos felé.)

Este volt, mikor Aradról elindult a sereg. Még fáradtabbak voltak, még éhesebbek voltak, mikor elindultak, mert Görgei azokat a kik nem az ő kedves csapataihoz tartoztak, úgy tekintette mind az ég madarait. De most

sietve masiroztak tovább. Az elfásult honvédek megörültek ennek a nagy sietésnek. A közhonvédek menetközben mondták is egymásnak :

— No hála Istennek! Csata lesz holnap! Azért sietünk ugy!

(János bácsi dinnyéi.)

Huszárok, tüzérség, honvédek, társzekerek ekkép mentek, mendegéltek beláthatatlan hosszú sorban. A hold sárga fénye bevilágította bágyadt, szomoru arcukat, mert a lélek olyan, sejdíti előre a veszedelmet. Feltöltött uton haladtak előre.

Egyszer csak nézi, nézi Fekete János honvéd, a töltésoldalán egy katona czimbora kapaszkodik fel. Két nagy dinnyét szorongatott a karja közt.

— Honnét hoztad czimbora? kérde János a honvéd pajtást.

— Onnét ni! mutatta a honvéd. Abból a ligetből. Sok dinnye van ott.

Erre János is kilépett a sorból. Mert mint mondva volt: éhezett. Elindult a dinnye föld felé. Nem őrizte azt senki. Ott három nagy dinnyét szakított. Nagy örvendezve vitte a karja között. De mikor elérte a töltést, felakart

az utra lépni, egy idegen honvéd elébe tartotta a lábát. Abban János megbotlott. Keresztül bukott rajta. A három dinnye kigördült a karja közül. A honvédek nosza iziben felkapkodták. János a fejét megvakarta. Egyet káromkodott. Osztán éhesen elindult a zászlóalj után.

(Világosnál.)

Felvirradt, mikor Fekete Jánosék messziről meglátták Világost. A 10-dik zászlóalj nem ment egészen odáig. Nehéz harmat csillogott a fűvön . . . Nézik, nézik, hát messze az erdő aljában ott lovagol Görgei az aranyruhás muszka főtábornok mellett. Ámde jó békeségben lovagoltak egymás mellett.

A nap felragyogott, mint a gyémánt. A honvédek átokszavakra fakadtak. Sokan sirva borultak egymás nyakába. Különösen az öreg huszárok. Ekkor tudták meg, hogy csata már több nem lesz a magyar zászlóért. Görgei fő-tábornok elárulta a hazát. Eladta a szabadságot. Hóhérok kezére szolgáltatta bajtársait. Nemsokára a muszka és német sereg, mint a mörh, úgy ellepte a magyar tábor körül a mezőséget. Többen voltak, mint a fűszál. Verje meg az Isten . . .

X.

(Egy vitéz Bocskai huszár.)

A legvitézebb Bocskai huszár, Nábrádi Benedek huszár őrmester már néhány év óta kint porladoz a hajdunánási temetőben, hol sok az ákácza és ibolya illatozik a sirokon. Áldott magyar föld ez. Mindamellett a legvitézebb Bocskai huszár történetét szavahihető öreg hajdu beszélte el a ma is élő hajdunánási Nyakó Sándor, öreg honvéd-huszárőrmester, aki trombitás volt, kit Klapka maga mellé rendelt a táborkarba trombitásnak, mivel úgy fújta a huszártrombitát, az öregebb huszár trombitások is irigykedve hallgatták, különösen, ha rohamra fújta ki a »ruf«-ot . . .

Kérges, nagy csontos hajdú volt Nábrádi őrmester. Magasságra megütötte közel az ölet. De ragyás volt a jó becsületes magyar arcza. Felismerte a ragyás arczát már a német is, mert a németnek halált jelentett ez a rette-

netes ragyás arcz. Ha csak tehette a svalizsér, a vértés, a dzsidás lovát fordította, félre került előle. Hanem karja ereje is félelmetes, rettenetes volt Benedek őrmesternek. Meg a bőre sem volt selymes. Már az első csatájában hét plezurt kapott. És bizony csak lova gyorsaságának köszönhetette a »kulazir«, ha gyász életét menthette tőle, pedig Nábrádi Benedek őrmester, mint ujoncz huszár került a szabadságharczi csaták fürgetegei közé. Azonban káromkodás nem hallatszott a Benedek ajkáról soha. A csaták előtt mindig imádkozott. Hanem ha osztán ekkor harczi haragra lobbant a ragyás arcza, a halálát látta azon felírva minden német.

(Összevagdalt huszármente és a vörös vértés)

Az ujoncz Bócskai huszárok még ekkor elsőizben mérköztek a vértésnémetekkel. Ám jó katonának tartották a vértést is. Az is volt az. Csak ha magyar huszárral állott szembe, akkor bizonyult gyöngének a sisakja, a vértje, a kardja, a szive.

Összeecsaptak tehát az ujoncz Bócskai huszárok és a vértés ezred. Fodor László uramnak, a ki szinte egyik ujoncz Bócskai huszár volt Nánásrul, bizony elszorult a glé-

dában a szive, mikor megfújták a rohamjelt a trombitások. És a zengő trombita szóra nyihogva száguldottak a paripák. Mignem összeért a két lovas csapat. Micsoda hatalmas, micsoda szilaj összechapás volt. Iszonyúan csattogtak, sivitottak a kardok. Bomlott a tömeg. Egymás mellé férkőztek a vitézek. Fodor László is csapott jobbra-balra. A nagy erőlködés közt majd elveszítette a szeme fényét is. No itt meg kell halni. Oly nagy, vörösképű vasaskáplár szorongatta Fodort, hogy alig mert kardjával hozzávágni. De bajos is volt megvágni a németet, mert az tapasztalt katona módjára, mint az orsót, úgy forgatta a lovát. Fodor huszár szerencséjére ez a támadás csak erőpróba volt. — Mindkét csapatnál »hátraforduljt« fújtak a trombitások. Eképp Fodor huszár most a nagy vörös némettől megmenekült.

Hanem aztán másodszor is, harmadszor is rohamra mentek. Ekkor szintazonképpen történt. A vörös vértés német a többi közül mindig kiválasztotta Fodor huszárt, csak őt csapkodta a pallosával. Negyedszer is megfújták a rohamra a réztrombitát. Fodor egy szakaszban szolgált Nábrádi Benedekkel, tehát immár panaszlotta is Benedeknek, hogy ő elpusztul, hogy őt megöli egy nagy veres német.

Mert lám a veres német megint kiperdült a vasasok közül. Meghült a Fodor vére. Egyenest felé vágatott a nagy vörös német. Fodor huszár ekkor nagy búvában eképp fohász-kodott:

— Istenem segits! Ha porrá leszek, miként dicsérjelek! . . . De reákiáltott Nábrádi Benedekre is. Gyere Benedek! Segits már!

Benedek nem oly vitéz volt, aki a bajban hagyja a czimboráját. És nosza mit lát Fodor. Villámlovával csak kiugrat Benedek is a huszárok közül. Vágat egyenest a nagy veres németre.

— No most már csakugyan el kell pusztulni, sóhajtott Fodor. Az a veres német megöli Benedeket is. Osztán még csak annyit halott Fodor, a mikor Benedek összezsapott a veres némettel, kurjantott Benedek:

— Ez a!? Osztán megvillant a Benedek huszár kardja. Az irtózatoss vágástól holtan bukott a gyepre az óriás német. De azért a mentéjét nem vehette fel többé Fodor, mert az előbbvaló rohamok alatt úgy összevagdalta ez a czudar német, akit Nábrádi Benedek rövid uton küldött a másvilágra.

(Kaszab János őrnagy ur kardja.)

A Bocskai huszárok egyik parancsnokoló főtisztje Kaszab János őrnagy úr volt. Volt ennek a főfő magyar huszárnak egy kardja. Ilyen kurucz kard se igen sok került az ármádiában. Volt négy uj széles ez a kard. Valójában azt mondták, hogy kéneső vala annak a fokába belekésztve. Azért vala olyan nehéz svungos ennek a kardnak a vágása, hogy a mely némethez Kaszab őrnagy ur ezzel a karddal egyszer odavágott, az a német többnyire két darabban hullott le a lováról.

Ámde nagy termetű ember volt Kaszab János őrnagy ur. Olyan hosszú volt a bajusza, ha kipödörte, a vállán is túl ért. Pedig mint tölgy széles volt a válla. És fiatal ember is volt még Kaszab ur. Ha mikor azonban atakra mentek, nálánál egy sem vérezte be hamarább a kardját a sógorék vérével. A virágos hajdúföldről kerültek ki ezek a szép Bocskai huszárok.

(Hol vagy fiam Benedek?)

Hanem egy csatában mégis úgy kardhegyre szoritották a vasasok Kaszab őrnagyot, darázs módjára támadt reá minden oldalról a

sok dühös német, hogy az őrnagy nehéz bajában felkiáltott Nábrádi Benedek után, ki már akkor őrmester volt.

— Hol vagy fiam Benedek? kiáltotta Kaszab őrnagy és halálnak halálával vagdalta jobbról-balról a sok ádáz németet, mert nagyon reávetették Kaszab őrnagyra magukat.

Nábrádi Benedek is erősen foglalkozott a németekkel. Mert a legdandárját kereste maga is a bajnak. Hanem a hogy meghallotta az őrnagy úr kiáltását, nosza keresztül vágta a németen. Tágultak előle. Mert a ragyás arczát, iszonyu karját rettegte a német. Véres holttestek, sebesültek feküdtek a nyomában. És miközben két-három agyarkodó németet lekapott a nyeregből, legott jelentette Kaszab őrnagy urnak:

— Őrnagy ur alázatosan jelentem, megjelentem parancsára! De azért a biztos kardjával egyre vagdosott Benedek. A német lovasok riadtan hátráltak az iszonyu csapások elől.

Ekkor mondta Kaszab őrnagy ur:

— Fiam elejtettem a fektirkezyümet.

Nábrádi Benedek leugrott a nyeregből. Felvette a véres földről, a halott németekről a Kaszab őrnagy ör fektir kezyűjét és szalutált, mikor a fektirkezyüt átadta az őrnagy

urnak. Hanem ezentul az volt a legszebb neve Nábrádi Benedeknek, a táborban csak így szólitották:

— Hol vagy fiam Benedek ?

(Kölcsönkért huszár.)

Azért oly nagy hire terjedt Nábrádi Benedeknek, hogy midőn valamely csapat huszár, noha bár a legöregebb huszár csapat is, biztos nagy csatára ment, ilyenkor Nábrádi Benedeket a más huszárok is mindig kikérték kölcsön az atakhoz az őrnagy úrtól. A ragyás huszárt így megbecsülték.

(— Csákót le!)

Mikor pedig Komárom bástyájára is felugták a sárgafekete zászlót, a szabadságlevelével vitéz Nábrádi Benedek is nagy busan haza indult a szülő hajduföldre. És a rettegett huszár, a legvitézebb Bocskai huszár sok-sok éven át csöndesen, békésen szántogatta, boronálta azt, az áldott kövér hajdu földet. A fehér kálvinista templomba hiven eljárt. Mikor pedig néhány évvel ezelőtt csöndesen a jobblétre szenderült az öreg Bocskai huszár, az öreg honvédek eképp adták meg neki az utolsóvégtisztességet.

Éppen ákácza virágzás idején történt. Mikor csupa virág, csupa illat az egész nánási ákáczaerdős temető Három öreg honvéd jobbról, három balról kísérte a koporsót. A többi öreg honvéd hátulról kísérte a koporsót. Nyakó Sándor őrmester, Klapka tábornok hajdani huszár trombitása komandérozott nekik. Mikor a nánási temető kapuját elérték. Ezt komandérozta az öreg bajtársaknak:

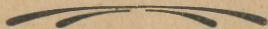
— Csákót le! És a kopott öreg emberek, a szabadságharcz egykori katonái mindnyájan levették a kalapjukat. Levett kalappal kísérték a sirhoz a koporsót. Szomorú halotti ének zendült. A virágos ákácok bólingattak lombjaikkal és a kopott öreg bajtársak a magyar föld áldott rögével betakarták a koporsót. Nábrádi Benedek hű fia volt ennek a földnek.

Szerző utólagos megjegyzései.

Az előszóból tévedés folytán kimaradt a 73 éves Zsótér Antal 48/49-es honvéd hadnagy neve, a ki előadásával és naplójegyzetével szinte támogatta e mű megjelenését. Továbbá a mű nyomatása alatt, a 72 éves Nyakó Sándor, nánási öreg honvéd, volt Bocskai huszár őrmester, ezred trombitás előadásai után még egy új fejezettel bővítettem a művet, a X-ik fejezettel. Ezen utolsó fejezetnek a tartalma a következő:

Egy vitéz Bocskai huszár. — Összevagdalt huszármente és a vörös vértés. — Kaszab János őrmester kardja. — Hol vagy fiam Benedek? — Kölcsonkért huszár. — Csákót le!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

